

SELECTIONS

from

Modern Gujarati Writings

Ad usum N. N.
(not for sale)

Anand Press
1941

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક

૨૨૮૭૭ કિમલ

ગ્રંથનામ અભિજ્ઞાન કૃતિ મોડર્ન ગુજરાતી
૨૧૫૨૩૩

વર્ગિક

૨-૨૫

SELECTIONS

from

Modern Gujarati Writings

Ad usum N. N.

(not for sale)

De Superiorum Licentia.

**Edited and published by Rev. Fr. A. Esteller, S. J. former Principal of Dh. College, Rajkot,
printed by Br. F. Escofet, S. J. at ANAND PRESS, Anand.**

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ પ્રાચીન
અભિવિદ્યા
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૨૨૯૭૯

Specimens

Notes on the Specimens

Specimen — 1—5. All these five specimens are taken from the 1st. booklet written by *Gijubhai Badheka*, lately deceased, for the "Antiilliteracy Campaign".

They are published from the "Dakshinamurti Balmandir", an institution meant mostly to study and try the western methods of teaching as applied to Indian conditions. The coming of Gijubhai to that Institution was of such importance that a reporter said, "We see in it the hidden hand of God."

His interest in education and his efficiency were due in a great measure to his friendship with Mr. Motibhai Amin an excellent public-worker of Vaso, lately deceased; and also to his friendship with Darbar Gopaldas A. Desai the President of Kaira Dt. Local Board.

Specimen — 1. Recounts in a dialogue form the various duties performed in an Indian home by the different members of a family.

Specimen — 2. Shows the work performed by different caste-people in a village. Further instances shown in Sp. 5.

Specimen — 3. The all too-typical scene of the early teeth-cleaning.

Specimen — 4. The labourer's day in our country-side.

Specimen — 6. Taken from the 2nd. booklet of *Gijubhai*. It is just the list of Hindu months and days.

Specimen — 7. Taken from the 3rd. booklet. It shows the Social conditions of outcast people in the villages.

Specimen — 8. The poverty of India depicted vividly in a dialogue between little girls.

Specimen — 9. Children's conundrums.

Specimen — 10. Care of children's health.

Specimen — 11. Views of Gijubhai on the training of children at home.

Specimen — 12. The popular game of playing of "Chapel" and altar-making.

Specimen -- 13. Games with sand and mud.

These three specimens are taken from the booklet on "What to do at home with the children".

Specimen—14-20. Culled from *Gandhiji's* booklet "Dawn of Tuesday" where he sets down his thoughts, as occurred to him in Yerawda jail

(1930) for the benefit of his followers at the Ashram, (now called "Satyagraha Ashram") at Ahmedabad.

Specimen — 14. Introduction.

Specimen — 15. Untouchability.

Specimen — 16. do continued.

Specimen — 17. Personal effort.

Specimen — 18. Humility.

Specimen — 19. do continued.

Specimen — 20. Ashram regulation on Untouchability. Gandhiji's idea of equality and tolerance of all religions.

Specimen — 21. A lovely specimen describing an upright character of the Dherwato, fond of his late wife, as a child of his mother, even unto the end. Punjo had a heart, and also a head on his shoulders.

Specimen — 22. An awful mis-statement of Christianity. It is just one of the last chapters of the novel "*Purification*" written to prove that Harijans should stay Hindus and not deceive themselves by embracing a religion that has no love but domineers over its followers. Of course, I would like to find one reader who could show that the point has been proved by our friend Sepan in his two volumes of otherwise splendid descriptions.

Specimen — 23 - 27. All are about the *Swami Narayan sect*.

The first is an extract of the "*Sikshapatrika*" of the Sect showing, according to Max Muller, the most salient features of the same.

The second and third are hymns sung at the morning and at the evening services.

The fourth is one of the innumerable tales about the teaching of Sahajananda; all couched in the same formal solemn way and preceded by the same introduction.

The fifth is the regulation concerning defilement on the birth of a son or daughter. Notice that it is the father who contracts defilement and needs purification.

Now a biographical note about Swami Narayan.

His true name was Sahajananda born in 1780 and was a native of Chapai in what is now the United Provinces. In his middle age, viz. 20 years old sat at the feet of Ramananda Swami in Junagad and with him moved about, and came to Ahmedabad with nearly 50,000 followers who were camped in Shahibag under Government supervision.

Soon his success and eloquence excited the low feelings of the Brahmans who started persecuting him. He met at Ahmedabad the Bishop Metropolitan of India, Dr. Heber. Government helped the S. and his followers because by the higher standard of morals which they kept preaching, they acted as a moral police-force in the land.

The Swami had the Vartal temple built and moved to and fro between his temples here and in Kathiawar and Ahmedabad.

His years of work were 29; and he died of a bout of fever on 28th October 1829, aged 49.

The doctrine of the sect which he embraced, had been preached before him by a Gopal of Valak District in Gohilwar perhaps from 1700. It goes without saying that it claims divine origin, a certain Odhow successor of Krishna being accounted the founder.

The God worshipped is Swami Narayan whose name our Sahajananda took at the time of his excursions and raptures and visions of Lakshmi-Narayan.

His main thesis is that Sadhus and lay followers should keep within their moral bounds as against the lax manners and rites of the then Vaisnavas.

The "Sikshapatrika" referred to above is a kind of "Regula" for the Monks. It contains a total of 212 canons.

Specimen — 28 - 29. These two are taken from the writings of the Hindi writer, *Premchand*, translated by Kisansingh Chaura into Gujarati.

The novel is entitled "Premashram" and seems to have rather communist tendencies; but fails to prove much.

The first specimen is from pgs. 167 and 168 of the first volume and describes the silly arguments by which a petty official wants to defend his taking an unnecessary "bond of recognizance" from the villager Visheshar. It was in reality just a bribe.

The second specimen is taken out from pgs. 304 to 311 of the same first volume. The scene is the camping ground of a high official which is being prepared for his coming.

The workers were honest respectable farmers not used to that kind of veth, ("drudgery" or "forced labour") in fact exempted from it. But they could not escape from the hands of the subha and his police; and therefore had to bow down and work.

In order to keep their spirits up, one of them suggested that every one in turn should tell the others his experiences when on a visit at his mother-in-law's.

These pages are perhaps the only ones bubbling with humour.

S p e c i m e n — 30. This is taken from a novel of a powerful and popular writer, *R. V. Desai*. It may help to make us understand the matter-of-fact mentality of our neighbours as regards missionaries and conversion.

The passage chosen comes in a chapter of "Smouldering Fire" where a deserter is being sought out by a party of soldiers under Captain Peters. The suspicion of harbouring the criminal falls on the mighty village-brahman, Rudradatta, whom his friend (the Padri) Johnson defends. The event is supposed to take place during "the Mutiny," 1857.

S p e c i m e n — 31 - 50. Delightful tales and puzzles of *Gujarati Folklore* as narrated by the children of these villages of our Mission.

છાશ કોણુ તાણુ છે ?	મોતી બા.
નીરણુ કોણુ કરે છે ?	જીવા મામા.
ખાણુ કોણુ દે છે ?	રામા કાકા.
ખડ કોણુ વાઢે છે ?	રામા દાદા.
કોસ કોણુ કાઢે છે ?	કાનજી.
કચરો કોણુ વાળે છે ?	જકલ બેન.
લોટ કોણુ ચાળે છે ?	વાલી માશી.
આ કોની છોડી ?	રામા પટેલની.
આ કોની વાડી ?	રામા પટેલની.
આ કોની પાડી ?	રામા પટેલની.
આ કોની ગાડી ?	રામા પટેલની.
આ કોની ગાય ?	રામા પટેલની.
આ કોની જાપરી ?	રામા પટેલની.

આવ્યો.	લાવ્યો.
મેર આવ્યો.	કલગી લાવ્યો.
કાગડો આવ્યો.	કાગડી લાવ્યો.
છગન આવ્યો.	બોર લાવ્યો.
મગન આવ્યો.	કોર લાવ્યો.
વોરો આવ્યો.	ડાખલી લાવ્યો.
માનો આવ્યો.	ડોલર લાવ્યો.
ઢેડ આવ્યો.	ખાદી લાવ્યો.
શેઠ આવ્યો.	મોતી લાવ્યો.
દરજી આવ્યો.	દોરી લાવ્યો.
સોની આવ્યો.	હાર લાવ્યો.

વાનગી—૩

સવારે	ઊઠી	દાતણુ લો.
ચાવી	ચાવી	કૂચો કરો.
ધસી	ધસીને	દાંત ધસો.
ફૂ	ફૂ કરતા	કોગળા કરો.
વાસી	મોટુ	સાફ કરો.
દાતણુ	ન મળે	મીઠું લો.
ચૂલામાંથી		રાખ લો.

દાંત ધસા;

દાઢ ધસો.

અંદર	ધસો,	બહાર ધસો.
પેદાં	ધુઓ,	જીભ ધુઓ.
નાક	ધુઓ,	આંખ ધુઓ.
મોટું	ધોઈ	સાફ બનો.

વાનગી—૪

આજે હું વહેલો ઊઠ્યો.
 ઊઠી કરીને દાતણુ કર્યું.
 દાતણુ કરીને શિરાવ્યો.
 શિરાવીને કોગળા કર્યા.
 કોગળા કરીને જોડા પહેર્યા.
 જોડા પહેરી ખેતર ચાલ્યો.
 અરધે રસ્તે સૂરજ ઊગ્યો.
 સૂરજને હું પગે લાગ્યો.
 આધે જતાં માધો મળ્યો.
 માધો મારી સાથે પળ્યો.
 ખેતર પહોંચી ખડ વાઢ્યું.
 ખડ વાઢી પૂજા વાળ્યા.
 પૂજા લખને પાછા વળ્યા.
 વળતાં વળતાં સૂરજ આથમ્યો.

સૂરજ આથમ્યો ચાંદો ગિચ્યો.
 ઘેર જમને વાળુ કર્યું.
 વાળુ કરીને સૂઈ ગયા.

વાનગી—૫

આ લાકડું કાણે વેચ્યું ?	સુતારે.
આ લોટું કાણે ઘડ્યું ?	લુહારે.
આ સોનું કાણે ટીપ્યું ?	સોનીએ.
આ જોડા કાણે સીવ્યા ?	મોચીએ.
આ કપડાં કાણે સાંધ્યાં ?	દરજીએ.
આ તલ કાણે પીલ્યા ?	ધાંચીએ.
આ લૂગડું કાણે વણ્યું ?	વણકરે.
આ ગાંઠિયા કાણે વણ્યા ?	કંદોમંએ.
આ ચૂંદડી કાણે રંગી ?	રંગારે.
આ ચોપડી કાણે લખી ?	લેખકે.
આ ઘર કાણે ચણ્યું ?	કડિયાએ.
આ વાળ કાણે કાપ્યા ?	વાળદે.
આ ફૂલ કાણે આણ્યાં ?	માળીએ.

વાનગી—૬

દેશી મહિના.

(૧) કારતક.	(૭) વૈશાખ.
(૨) માગશર.	(૮) જ્યેષ્ઠ.
(૩) પોશ.	(૯) અશાઢ.
(૪) મહા.	(૧૦) શ્રાવણ.
(૫) ફાગણ.	(૧૧) ભાદરવો.
(૬) ચૈત્ર.	(૧૨) આસા.

વારનાં નામ.

(૧) સોમવાર.	(૪) ગુરુવાર.
(૨) મંગળવાર.	(૫) શુક્રવાર.
(૩) બુધવાર.	(૬) શનિવાર.
(૭) રવિવાર.	

 વાનગી—૭

રેલિયું નાનું ગામડું છે.
 રેલિયામાં કાળીઓ રહે.
 રેલિયામાં ગરાશિયા રહે.
 રેલિયામાં ઢેડ પણુ રહે.

કાળી સારા ઝૂપડામાં રહે.
 ગરાશિયા મોટી ડેલીમાં રહે.
 ઢેડ બિચારા જોમ તેમ રહે.

કાળીની પાસે વાડી છે.
 કાળીનો મોટો કૂવો છે.
 કૂવા પર કાળીનો કોસ ચાલે.
 વાડી આખીને પાણી પહોંચે.
 ઢોર ઢાંખર પાણી પીએ.
 કૂતરા કાગડા પાણીમાં નહાય.
 પણુ ઢેડ બિચારા તરસે મરે.
 ઢેડને પાણી કોણુ આપે ?

આ તે કાંઈ ન્યાય કહેવાય ?
 આ તે કાંઈ માણસાઈ કહેવાય ?
 આ તે કાંઈ દયા ધરમ કહેવાય ?

માણસ જોવા માણસ;
 વણુકરનો ધંધો કરે.
 ગામ આખાને સાફ કરે.
 ગામ આખાની ચાકરી કરે.
 ગામ આખાને સુખી કરે;

છોકરાં એનાં પાણી માટે ફાંફાં મારે,
 પાણી માટે તરફડે,
 પણ રેલિયા ગામના બહા માણસો,
 એની સામુએ ન જુએ !

આ તે શું કહેવાય ?
 આ તે કાંઈ માણસાઈ કહેવાય ?

વાનગી—૮

ભારત માતાની ગરબી

“અમારી શેરીમાં ગરબી છે”.

“હા. તે એમાં શું ? અમારી શેરીમાં પણ ગરબી છે”.

“ના, પણ અમારી શેરીમાં નવી ગરબી છે. ભારત માતાની ગરબી છે”.

“હું ! અંબાજીની નહિ, બહુચરાજીની નહિ, ને ભારત માતાની ?”

“હા. ભારત માતાની ગરબી. આપણી હિંદ માતાની”.

“આ હિંદ માતા ક્યાંનાં છે વળી ? ને એ ભારત માતાનું થાનક ક્યાં આવ્યું ?

“અરે ! આ હિંદ માતાને નથી જાણતાં ? આ આપણી ભૂમી. આપણો દેશ.
 એની કૂંખે આપણે જન્મેલાં; એને ખોળે રમેલાં. એજ આપણને ખવરાવે પિવરાવે છે તો !
 આ એ આપણી ભારત માતા”.

“એમ ?

તે તમે સૌ એનાં ગીત ગાતાં હતાં ?”

“હાજ તો ! અરે, એવાં મીઠાં ગીતો !

અય માતૃ ભૂમિ તેરે, ચરણોં મેં શિર નમાઉં.

“એમ ! ત્યારે તો એની સરસ બેઠક કરી હશે”. “અરે, બેઠકનું તો અમે એમ ગાઇએ છીએ:

શા માટે મા તારી ધૂળમાં બેઠક ?

શા માટે મા તારો મલિન વેશ ?

“હું ! એટલે શું ! માને સારી સાડી ચોળી નથી પહેરાવતા શું ?” અરે બાઈ ! જોને,
 આપણા દેશની આજે શી હાલત થઈ છે ? આપણી ઘણી બેનો તો એવી છે કે લાજ
 ઢાંકવા પૂરતું એ લૂગડું એમની પાસે નથી !”

“હા, બેન ! એ ખરું. પેલી વાધરણ આવી હતી એ કહેતી’તી ખરી. બિચારી
 ટાટે ધૂજતી’તી. કહે કે કાંઈ પહેરવાયે નથી ને ખાવાયે નથી !”

“આ નવી ગરબી બહુ સારી છે, હો. કાલે રાખી છે કે?”

“હાજ તો. નોરતાના નવે દિવસ ગરબી રહેવાની છે”.

“ત્યારે હુંયે આવીશ દર્શાને”.

“આવજો; ને પાડોશણોને લેતાં આવજો”.

વાનગી—૯

કહો, જોઈએ?

૧

એક ઘરમાં પાંચ માણસ. દરેક જણ સાંજ સવાર બે રોટલા ખાય, તો ઘરની ખાઈ રોજ કેટલા રોટલા ઘડે?

૨

અમે દશ જણાં છીએ. બે માણ બાજરો દશ દિવસમાં ખાઈ જઈએ છીએ. અમારામાંથી પાંચ જણાં બહાર ગામ ગયાં. હવે અમે બે માણ બાજરો કેટલા દિવસમાં ખાઈશું?

૩

ભગલા નિશાળે જાય છે. તે જમતી વખતે કહે: “મને સવા રોટલા આપ”. તેની બા કહે: “સવા એટલે કેટલો?”

વાનગી—૧૦

“આ છોકરો સંતોકનો છે”

આ છોકરો સંતોકનો છે. સંતોક રાધાબેનને ત્યાં કામ કરે છે. સંતોક રાધાબેન પાસેથી શીખી છે કે રોજ છોકરાને નવરાવવો.

સંતોક સવારે છોકરાનું મોઢું ધુએ, તેની આંખમાંથી ચીપડા કાઢે, નાક સાફ કરે, દાંત સાફ કરે ને પછી એને શિરાવવાનું આપે.

સંતોકનો છોકરો તંદુરસ્ત છે. તેની આંખ તેજવાળી છે. તે ખૂબ રમે છે ને ગેલ કરે છે.

ઘરમાં બાળકે શું કરવું

ધાગી વાર પૂછવામાં આવે છે કે “અમારું બાળક બાલ મંદિરમાં અગર શાળામાં જાય છે ત્યાં સુધી તો તે પ્રવૃત્તિમાં રહે છે; પરંતુ ઘેર આવ્યા પછી તેણે શું કરવું? ઘરમાં ચાલે તેવાં તેને લાયકનાં કામકાજ અમે જાણતાં નથી, તે બાળકને ધંધો નહિ મળવાથી તે કાં તો આળસુ અથવા રખડું, અથવા તો જ્યાં ત્યાં અથડાતું અને ટપકો ઠેસ ખાતું થાય છે. અમે જાણવા માગીએ છીએ કે ઘરમાં બાળકે શું કરવું. અમે બાળકને સુખી અને પ્રવૃત્તિશીલ જેવા ઇચ્છીએ છીએ, માટે અમને તે બાબતમાં માર્ગ બતાવો.”

આ પ્રશ્નના ઉત્તર રૂપે બાળકો ઘરમાં કેવી કેવી પ્રવૃત્તિઓ કરી શકે તે જાણાવવામાં આવ્યું છે.

ઘર બાળક માટે નાનીસુની દુનિયા નથી. ત્યાં તેને માટે કેટલીયે પ્રવૃત્તિઓ પડી છે. આપણે તે તરફ નજર નાખી નથી. બાળકને તે બતાવી નથી. બાળકે જ્યારે જ્યારે પોતાની મેળે મનગમતી પ્રવૃત્તિઓ શોધી કાઢી છે, ત્યારે ત્યારે અજાણપણે આપણે તેનો વિરોધ કરેલો છે. આપણે તેની કેટલીએક સરસ પ્રવૃત્તિઓને નકામી કાઢેલી છે. કેટલીએક પ્રવૃત્તિઓને દાખી દેવા ધમકા અને શિક્ષા પણ કરેલી છે. પરંતુ તે વાત જવા દઇએ. હવે આપણે ફરી વાર નવે નામે શરૂ કરીએ.

મંદિરની પેટી અથવા દેવઘર

બાળકોને ઘર ઘર રમવું ગમે છે એમ જોવામાં આવે છે. તે રમતમાં આજનાં સામાજિક અનિષ્ટો પેસી જાય છે; જેમ કે રડવું, કૂટવું, સંસારજીવન વગેરે; માટે તેને બદલે તેમની રમતની વૃત્તિને તૃપ્તિ મળે તથા તેમને પ્રવૃત્તિ મળે તે માટે મંદિરની પેટી આપવી. આ મંદિરની પેટી એટલે સુંદર કલાપુર્ણ ગોઠવણ થઈ શકે તેવાં સાધનો. જેમ કે નાનાં નાનાં તાંબાપીત્તળનાં વાસણ, છખીઓ, ગાદીઓ, મહુવાનાં કે એવા લાકડાનાં કે હાંતનાં સારાં રમકડાં, વગેરે વગેરે, આ બધું બાળક ગોઠવે. વચ્ચે ઠીક લાગે તો દેવ રૂપે કંઈ મૂકે. ત્યાં ધુપ કરે, દિવો કરે, ફૂલો પાથરે. શાંતિથી બેસે, સૌને બોલાવી બેસારે, પ્રાર્થના કરે, અને કરાવે. આ એક રીત દેવઘરની રમત પણ કહેવાય. આમાં ધાર્મિકતા વધારવાનો હેતુ નજર હોય. કોઈ અમરતી ગોઠવણ પણ

કરે. માબાપ જરાય ન આડાં આવે, સુચના ન કરે, બાળકોને મરજી હોય તો પ્રાર્થના કરે; ગમે તે કરે; બલે કરે. બાળકો આ જગાએ ધર ધરની કે ઢીંગલી ઢીંગલીની રમત બેસારે, તો માબાપ તેનો નકાર કરે.

એક પેટી કે ટાંકુ હોય તેમાં આ બધી ચીજો રહે. એક અથવા એકથી વધારે બાળકો આ પ્રવૃત્તિ કરે.

વાનગી—૧૩

રેતીના ઢગલો.

આપણે ઉપલી યાદી વાંચીને તે પ્રમાણે ઝટઝટ પ્રવૃત્તિ ગોઠવી દેવાથી નહિ ચાલે. તે બાબતમાં થોડોએક વિચાર કરી લેવો પડશે. આપણે બાળકોની રમતો અને પ્રવૃત્તિઓ બેને જુદાં સમજવાં. ધરમાં બાળકો ધણી જાતની રમતો રમી શકે; જેમકે ચલક ચલાવું, ગણ ગણ, બોલકો, ગંજીપો, ચોપાટ વગેરે. બાળક એકલું પણ રમે તે બીજા સાથે પણ રમે. રમતો બધી આનંદ-આરામ માટે છે; એનો મુખ્ય હેતુ આનંદ કરવાનો છે. જ્યારે ઉપર વર્ણવેલી બધી પ્રવૃત્તિઓ છે, તે પ્રવૃત્તિઓનો પ્રધાન આત્મા સર્જન છે. તે કરવાનું બાળકને મન રમત રૂપ છે; છતાં તે રમત નથી. રમતમાં કંઈ કરવાનું છે; ક્રિયા છે સાત ટાપલિયા દાવમાં દેવાનું આવે છે. છતાં દોડવું એ એનો ઉદ્દેશ નથી; દોડીને હાથ ન આવવું કે ન પકડાવું એ ઉદ્દેશ છે. આથી ક્રિયા રમતમાં અંતર્ગત છે. ઝાડને પાણી પાવું એ ક્રિયા છે; તેનો હેતુ તે ક્રિયાજ કરવાનો છે.

અર્થાત પ્રવૃત્તિ કહેલ છે. આ લેખ આ અર્થમાં રમતો અને પ્રવૃત્તિમાં તફાવત પાડે છે. ‘ધરની રમતો’ એ વિષય જુદો લખી શકાય આ તફાવત સમજીનેજ ધરની જુદી જુદી પ્રવૃત્તિઓ ગોઠવવી.

વાનગી—૧૪

તા. ૨૨-૭-૩૦ ને દિવસે યરોડા જલમાંથી આશ્રમ ઉપર લખેલા પત્રમાં પૂજ્ય ગાંધીજીએ લખ્યું:

.....ના કાગળમાં સૂચના છે કે મારે દર અઠવાડીએ કંઈક પ્રવચન પ્રાર્થના સમયે વાંચવા સારૂ મોકલી દેવું. વિચાર કરતાં મને આ માગણી યોગ્ય લાગી છે. પ્રાર્થના સમયે કંઈક વધારે ચેતન રેડવામાં આ મારો ફાળો ગણુજો.

અસ્પૃશ્યતાનિવારણ

અસ્પૃશ્યતા એટલે આભડછેટ; અને અખા ભગતે ઠીક ગાયું છે કે આભડછેટ અદકેર અંગ; એ જ્યાં ત્યાં ધર્મમાં ધર્મને નામે કે બહાને વિદ્ન નાંખ્યાંજ કરે છે અને ધર્મને કલુષિત કરે છે. જે આત્મા એકજ છે, ઇશ્વર એકજ છે તો અસ્પૃશ્ય કોઈ નથી. જે રીતે દેડ ભંગીને અસ્પૃશ્ય ગણવામાં આવે છે પણ અસ્પૃશ્ય નથી. તે રીતે મૃત દેહ પણ અસ્પૃશ્ય નથી, એ માન ને કણ્ણને પાત છે. મૃત દેહનો સ્પર્શ કરી કે તેલ ચોળી અથવા લગ્નમત કરી કરાવી નાહીએ છીએ. તો તે કેવળ આરોગ્યની દૃષ્ટિએ. મૃત દેહના સ્પર્શ કરી કે તેલ ચોળી ચોળાવી ન નહાય તે ભલે ગંદો કહેવાય. તે પાતકી નથી, પાપી નથી. એમ. તો ભલે માતા બચ્ચાનું મેલુ ઉપાડ્યા પછી સ્નાન ન કરે અથવા લાથ પગ ન ધુએ ત્યાં લગી અસ્પૃશ્ય હોય, પણ બચ્ચું તેને ગેલ કરતું અડશે તો તે નથી અભડાવાનું કે નથી તેનો આત્મા મક્કીન થવાનો.

પણ જે નિરસ્કારરૂપે ભંગી, દેડ, ચમાર છત્યાદિ નામે આળખાય છે, એ તો જન્મે અસ્પૃશ્ય ગણાય છે. ભલે તેણે સેંકડો સાબુથી વર્ષો લગી શરીર ચોળ્યું હોય, ભલે તે વૈષ્ણવનો પોશાક પાંદરે, માળા કડી રાખે, ભલે તે ગીતા પાઠ ગંજ કરે ને ધંધો લેખકનો કરે તોય અસ્પૃશ્ય છે. આમ જે ધર્મ મનાય કે આચરાય તે ધર્મ નથી. અધર્મ છે ને નાશને યોગ્ય છે. આપણે અસ્પૃશ્યતાનિવારણને વ્રતનું સ્થાન આપીને એમ માનીએ છીએ, કે અસ્પૃશ્યતા હિંદુ ધર્મનું અંગ નથી, એટલુંજ નહીં પણ એ હિંદુ ધર્મમાં પેસી ગએલા સંદો છે, વહેગ છે, પાપ છે, ને તેનું નિવારણ કરવું પ્રત્યેક હિંદુનો ધર્મ છે, તેનું પરમ કર્તવ્ય છે.

જાતભેદનત

રોટીને સાડ પ્રત્યેક મનુષ્યે મજૂરી કરવી જોઈએ. શરીર વાંકુ વાળવું જોઈએ એ ઇશ્વરી નિયમ છે, એ મૂળ શોધ ટોલસ્ટોયની નથી. પણ તેના કરતાં બહુ અપરિચિત રશિયન લેખક બુર્નોહ છે. તેને ટોલસ્ટોયે પ્રસિદ્ધિ આપીને અપનાવી.

મજૂરી ન કરે તેને ખાવાનો શો અધિકાર હોય ? બાઈબલ કહે છે: “તારી રોટી તું તારો પસીનો રેડીને કમાજે ને ખાજે”. કરોડપતિ પણ જે પોતાને ખાટલે આજોટયા કરે ને તેના માંમાં કાઈ ખાવાનું મૂકે ત્યારે તે ખાય તો તે લાંબો વખત ખાઈ નહીં શકે, તેને તેમાં રસ પણ નહીં રહે. તેથી તે વ્યાયામાદિ કરીને બૂખ નિપજાવે છે, ને ખાય છે, તો પોતાનાંજ હાથ માં દલાવીને જે આમ કાંઈક રીતે અંગ કસરત રાય રંક બધાને કરવીજ પડે છે તો રોટી પેદા કરવાનીજ કસરત સહુ કાં ન કરે. એ પ્રશ્ન સહેજે પેદા થાય છે ખેડૂતને હવા લેવાનું કે કસરત કરવાનું કાંઈ કહેતું નથી, અને દુનિયાના નેવું ટકા કરતાં પણ વધારે માણસનો નિર્વાહ ખેતીથી આવે છે. આનું અનુકરણ બાકીના દશ ટકા કરે તો જગતમાં કેટલું સુખ. કેટલી શાંતિ. ને કેટલું આરોગ્ય ફેલાય ? અને ખેતીની સાથે બુદ્ધિ ભજે એટલે ખેતીને અંગે રહેલી ઘણી હાડમારીઓ સહેજે દૂર થાય. વળી જનતમહેનતના આ નિરપવાદ કાયદાને જે સહુ માન આપે તો ઊંચ નીચનો ભેદ ટળી જાય. અત્યારે તો જ્યાં ઊંચ નિચતાની ગંધ પણ નહોતી ત્યાં એટલે વર્ણવ્યવસ્થામાં, તે પેસી ગઈ છે. માત્ર મજૂરનો ભેદ સવવ્યાપક થઈ પડ્યો છે ને ગરીબ ધનિકની અંદેખાઈ કરે છે. જે સહુ રોટી પુરતી મજૂરી કરે તો ઊંચ નીચનો ભેદ નીકળી જાય, ને પછી પણ ધનિક વર્ગ રહેશે તે પોતાને માત્ર નહિ માને પણ પોતાને તે ધનના કેવળ રખેવાળ કે ટ્રસ્ટી માનશે, ને તેના મુખ્યપાત્રે વિપયોગ કેવળ લોક સેવા અર્થે કરશે.

વાનગી—૧૮

નમ્રતા

નમ્રતા કોઈને અભ્યાસથી આવી જાણી નથી. સત્ય કેળવાય, દયા કેળવાય, નમ્રતા કેળવવી એટલે હંભ કેળવવો એમ કહેવાય. અહીં નમ્રતા એ વસ્તુ નથી કે જે મોટા માણસોમાં એક બીજાના માનાર્થે શીખવવા કેળવવામાં આવે છે. કાંઈ બીજાને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરતા હોય છતાં મનમાં તો તેને વિષે તીવ્રકાર ભર્યો હોય આ નમ્રતા નથી. લુચ્ચાઈ છે. કાંઈ રામ નામ જાપ્યાં કરે, માળા ફેરવે, મુની જેવો થઈ સમાજમાં બેસે પણ માંહે સ્વાર્થ ભર્યો હોય તો તે નમ્ર નથી પણ પાખંડી છે. નમ્ર મનુષ્ય પોતે જાણુતો નથી કે ક્યારે તે નમ્ર છે. સત્યાદિનું માપ આપણે પોતાની પાસે રાખી શકીએ, પણ નમ્રતાનું માપ નથી હોતું. સ્વાભાવિક નમ્રતા છાની નથી રહેતી. છતાં નમ્ર મનુષ્ય પોતે તે દેખી શકતો નથી.

નમ્રતા એટલે હુંપણાનો આત્મતિક ક્ષય. વિચાર કરતાં માત્રુમ પડી જાય એવું છે કે આ જગતમાં જીવ માત્ર એક રજકણ કરતાં પણ કંઈ નથી. શરીરરૂપે ક્ષણજીવી છીએ.

કાળના અનંત ચક્રમાં સો વર્ષનું પ્રમાણ કાઢીજ ન શકાય પણ જો એ ચક્રવામાંથી નીકળી જઈએ એટલે કંઈ નથી થઈ જઈએ તો બધું થઈ જઈએ. કંઈ થવું એટલે ઇશ્વરથી.—પરમાત્માથી, સત્યથી વિખુટા થવું. કંઈ ટળી જવું એટલે પરમાત્મામાં ભળી જવું. સમુદ્રમાં રહેતું જિંદુ સમુદ્રની મહત્તા ભોગવે છે. પણ તેનું તેને જ્ઞાન નથી. સમુદ્રથી વેગળ થયું તે પોતાપણુતો દાવો કરવા બેઠું એટલે તે તેજ ક્ષણે સુકાયું.

આ નમ્રતા એટલે પુરુષાર્થરહિતતા ન હોય? એવો અર્થ હિંદુ ધર્મમાં કરી નાખ્યો છે ખરો. અને તેથી આળસને, પાખંડને ધણી જગાએ સ્થાન મળી ગયું છે. ખરું જોતાં નમ્રતા એટલે તીવ્રતમ પુરુષાર્થ પણ તે બધો પરમાર્થને દારણે હોય. ઇશ્વર પોતે એવીસે કલાક એક શ્વાસ કામ કર્યા કરે છે, આળસ મટાડવા સરખીએ ફૂરસદ લેતો નથી. ત્યાં આપણે થઈ જઈએ, તેનામાં ભળી જઈએ, એટલે આપણા કિંમત તેના જેવોજ.

વાનગી—૧૯

અંતરિત થયો — થવો જોઈએ

સમુદ્રથી છૂટલા જિંદુને સારૂ આરામની કલ્પના આપણે કરી શકીએ છીએ. પણ સમુદ્રમાં રહેલા જિંદુને આરામ ક્યાંથી? સમુદ્રને એક એક ક્ષણનો પણ આરામ છેજ ક્યાં? બરાબર એજ પ્રમાણે આપણું છે, ઇશ્વરથી સમુદ્રમાં આપણે મળી જઈએ એટલે આપણો આરામ ગયો. આરામની જરૂર પણ ગઈ. એજ ખરો આરામ; એ મહા અશાંતિમાં શાંતિ. તેથી ખરી નમ્રતા આપણી પાસે જીવમાત્રની સેવા અર્થે સર્વાર્પણની આશા રાખે છે. બધું પરવાર્યા પછી આપણી પાસે નથી રહેતો રવિવાર કે શુક્રવાર કે સોમવાર. આ સ્થિતિનું વર્ણન આપવું મુશ્કેલ છે, પણ એ અનુભવગમ્ય છે. જોણે સર્વાર્પણ કર્યું છે તેણે તે અનુભવી છે.

વાનગી—૨૦

જાલિશ્રુતા

આશ્રમ જાતિભેદને માનવું નથી. જાતિભેદથી હિંદુધર્મને નુકસાન થયું છે એવી માન્યતા છે. તેમાં રહેલી કોંચ નીચની અને આગડછેટની ભાવના અહિંસાધર્મની ધાતક છે. આશ્રમ વર્ણાશ્રમધર્મને માને છે. તેમાંની વર્ણવ્યવસ્થા કેવળ ધંધાને આધીન છે એમ જણાય છે તેથી વર્ણ-નીતિનું પાલન કરનાર, માખાપના ધંધામાંથી આજીવિકા પેદા કરી બાકીના સમય શુદ્ધજ્ઞાન લેવામાં અને વધારવામાં વાપરે. સ્મૃતિઓમાં રહેલી આશ્રમવ્યવસ્થા જગતનું હીત કરનારી છે, પણ વર્ણાશ્રમધર્મ માન્ય હોવા છતાં આશ્રમનું જીવન ગીતામાન્ય વ્યાપક ને ભાવનાપ્રધાન સંન્યાસના આદર્શને આગળ રાખી રચાએલું હોવાથી આશ્રમમાં વર્ણભેદને અવકાશ નથી.

“લખમી”

એ વખતે ધોળકા લાઈનના રેલ્વેના પાટા બદલતા હતા, એટલે વેજલપરાથી સો સવાસો માણસ કમાવા આવ્યું હતું. ને ધોળકા રેલ્વેના પાટા પાસે સીમમાં પડાવ નાખીને પડ્યું હતું. કાનો અને એનો સસરો પૂર્ણ દેડ એ તરફથી આડે ઘડ ચાલ્યા આવતા હતા અને ગમે તેમ કરી એલિસ બ્રીજ જનારી મોટી સડક પકડીને ‘માણેક-ચોક’માં પહોંચવાનો એમનો વિચાર હતો. વેજલપરાથી આઠેક દિવસ થયાં આવેલા, લોટ દાળ લાવ્યા હતા તે ખૂટી પડ્યાં અને અમદાવાદ તથા એનું ‘માણેકચોક’ એમની સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં પહેલેથીજ કાંઈક સાનેરીપેરી મહેલાવ જેવા લાગેલાં, એટલે આજ તો ભલે રાતના આઠ વાગે કે નવ થાય, પણ ‘માણેકચોક’માંથીજ હટાણું કરવાનો નિશ્ચય કરી ને બંને નીકળ્યા હતા.

મોટી સડક ઉપર એક પછી એક કેટલાય વાઘ ચાલ્યાં આવતાં હતાં, અને એમણે ઉડાડેલી ધૂળ શાંત થાય ન થાય તે પહેલાં મોટરે ઉડાડેલી ધૂળના ગાંઠગાંઠામાં સગરો જમાઈ દટાઈ જતા હતા. ‘મોટું બહું થાશે’, કાનો બોલ્યો. કાનો જુવાનજોધ હતો, પણ એના પગમાં પોતાના પ્રોહ સસરા જેવું જોમ ન હતું. બશેર જલેબી લેશું. ત્રણ દરવાજા પાસે ખાંચામાં પીળી ધરમક મળે છે, ને સસરા જમાઈ બેચ ખાતા આવશું. ઘોળી દૂધ જેવી રાત છે પછી ભલેને સાંપો પડી જાય.

‘તમારી સાસુ જીવતાં અમે આવ્યાં હતાં, આજથી પાંચ વરસ પહેલાં એનો મંદવાડ વિરમગામનો કે નડિઆદનો કે અમદાવાદનો કોઈ દાકતર વરતી ન શક્યો. પછી આપણી વશરામની વડુએ ડાગ દીધા.’ પૂર્ણનાં પગલાં જરાક નરમ પડ્યાં, એટલે કાનો સાથે થઈ ગયો. મિત્રના ખબા પર હાથ મૂકતો હોય એમ પૂર્ણ કાનાના ઉધાડા કાળા ખબા ઉપર હાથ મૂકીને બોલ્યો. “તમે નાના હતા તમને ખબર નથી, પણ કડવીની મા બહુ ચાલાક માણસ હતું. કડવી પુંગતની મોટી છોડીનું નામ હતું.

ભાળીયો કાનો સસરાની સામે જોઈ રહ્યો. અત્યારે પૂર્ણે એની સાથે મિત્રની જેમ વરતી રહ્યો હતો. પણ—‘દેશના એક વીસું રૂપિયા બાકી છે તે ભરી ગયા પછી તમારા માણસને— આ કડવીને— તેડી જાજો,’ એમ એણેજ કહ્યું હતું. ‘તમે નાના હતા. કડવી પણ નાની હતી. પણ તમારી સાસુએ ક્યાં વરો આવ્યો ને ક્યાં ગયો કાંઈ કળાવા દીધું નો’તું બહુ ચતુર માણસ.

કાનો પોતાની સાસુનાં વખાણ સાંભળી રહ્યો. એને એટલીનો ખબર હતી કે પોતે નબળાં બન્યો ત્યારે વેણની ખાતર પણ સાસુએ સંબંધ જાળવી રખાવ્યો હતો અને

એના દેશના રૂપિયા દશ વિશુ ને અદલે છ વીસું લેવરાવ્યા હતા. એની સ્મૃતિમાં એની સાસુની મુર્તિ પૂજ્ય ને પ્રેમ ભરેલી હતી.

પછી વિવાહ તો ઊકડી ગયા. મૂકવું કારવવું પતી ગયું ને મેં કહ્યું; “કાં કેટલા રૂપિયા વધ્યા?” “કાંઈ વધ્યું નથી, પસ્તાળીસ રૂપિયા ઘટ્યા છે,” તમારી સાસુએ કહ્યું “હવે? વાણિયાનું ક્યાંથી ચૂકવશે? નેમચંદ એક દી ખમે એવો નથી.”

મેમાન તો ગયા. પછી મે પૂછ્યું કે “તે રૂપિયા કાઢ્યા ક્યાંથી?” મોટું મલકારીને દાઢીએ લાથ રાખીને એણે તો જવાબ દીધો, કે “તમારે શું કામ છે? કાઢ્યા ગમે ત્યાંથી.” “ના પણ તું વાત તો કર, કે રૂપિયા આવ્યા ક્યાંથી?” મેં કહ્યું. તમારી સાસુનો સભાવ જગદ હસમુખો ખરો, મને કહે કે “હું ચોરી કરી આવી છું.” “પણ હું કાંઈ માનું? મને ખચર હોય નાં કે આ સત જુગનો જીવ કાંઈ ચોરી કરે? મેં કહ્યું કે “તું રૂપિયા ક્યાંથી લાવી એ કહે, નહિતર મારે ભગરીનું દૂધ ધી હરામ છે.”

ભાઈ મેંતો સાંજે બાણું કેતી મેલ્યું. “રૂપિયા ક્યાંથી લાવી એ વાત કર તો હા. નકર આવું હરામ.” પછી શું કરે? મને કહે, કે “એતો હું મુખિયાણીની પાસેથી ઉઘીના લાવી છું. આપણે પછી ભરી દેશું.” હવે મારે કંઈ મુખિયાણીને પૂછવા જવાય નહિ. વખતે મુખિયાણીએ છાનાછપના આપ્યા હોય એટલે મુખોને પુછાય નહિ. એને આપણે મુખિયાણી હારે બોલવું શી રીતે? એટલે ભાઈ, રૂપિયાની વાતના એમ થાણે પડી. ગામના વાણિયાનું તો ચૂકવી દીધું. પણ પરગામના વાણિયાના રૂપિયા સાત વીસું ને સાત હતા એ ક્યાંથી ભરવા? થોડાક રાઘવા મોચી પાસે લેણા હતા તે આવ્યા એક પારો ખંડીનાંખ્યો, પણ અદર પેલે ગોકળીએ સોનીએ રૂપાના કકડા મૂકેલા! મારા ગેટે અચાચર દગો દીધેલ, તે માંડ એના રૂપિયા અરધા કિપળ્યા. વળી તમારી સાસુ મુખિયાણી પાસેથી થોડાક લાવ્યાં ને એમ આટા ગોટા કરી અમે તો નામું ચૂકવવા લાલ્યાં.

આપાદ માસની એક મેઘલી રાત પૂર્વે વધુ માંદો હતો. કાનો વશરામને બોલાવવા ગયો હતો. એક ખૂણામાંથી દોઢ પૈસાનો ઘાસલેટનો દીવો પ્રકાશ આપી રહ્યો હતો. ચૂના ઉપર ધાનનું માટલું પડ્યું હતું, એમાં માં નાખીને બિલાડી ખાનાનું કરતી હતી. કડવી ગમગીન બનીને આપની પાસે બેઠી હતી. છોકરી બનકા બહાર સૂતી હતી. કડવી? હવેતો મને થોડાક શેરો કરી દે તો શરીરમાં તાકાત આવી જાય; કડવીએ તરત ચૂલો સળગાવ્યો, પણ કાણુ જાણે કેમ, દીવાસળી લાથમાં રાખીનેજ થંભી ગઈ. “આપા!” “કેમ દિકરી? કડવી! શું છે?” “આ આપણું પાણિયારું છે કાં?” પૂર્વને આ સવાત્રથી નવાઈ લાગી, પણ તેણે ડોકું ધુણાવીને હા પાડી. એતો હમણાં એવું છે, કડવી! તારી મા જીવતાં એ પાણિયારાનું રૂપ જુદું હતું. ત્યાં તાંબાપિત્તળની હિલ રેતી. નીચે ચૂના જેવી ગાર થાતી ને ઉપર ચિતરામણુ હતાં. કડવી છેક પૂર્વ પાસે

આવી. ‘બાપા! મારે એક વાત કરવી છે. મારી માએ તમને કહેવાની કહી હતી.’ પૂંજને પથારીમાં અરથો બેઠા જેવો થઈ ગયો. તેની આંખ ભૂતકાળના પડદા ચીરીને કડવીની મુખાકૃતિમાં સચવાએલું લક્ષ્મીનું મોં જોઈ રહી તેના ચહેરા પર દીવાનો પ્રકાશ પડતો હતો અને મોં ઉપર અપાર્થિવ તેજ હતું. ‘કાણે તારી માએ કહી છે? — તું આજ હવે મને આ વાત કહેવા બેઠી? આજ સુધી તો સાંભરી? ‘આ આપણો ચૂસો અહીંજ હતો?’ ‘હા’ ‘અને આ પાણિઆર તઈ તો બાપા, એ બેયની વચ્ચેવચ મારી માએ રૂપિયા સાચવી ને રાખ્યા છા!’ હેં!’ ‘અને મને કહ્યું હતું કે તારા બાપા મજૂરી કરીને કામી ખાય, ત્યાં સુધી કાંઈ બતાવીશ નહિ. રૂપિયા જોઈને નવી પાવડીના છદ્દમાં પડશે અને તમને દષ્ટ પડશે. પણ તારા બાપા દાખી થતા હોય કોઈ આગડનો સવાલ આવ્યો હોય, કાળ દકાળ પડે, તમારી માંદગીમાં ખપ પડે, તો આ રૂપિયા બતાવજે. આજ મનેઈ સાંભર્યું બાપા!’

અંતરના ઊંડા મંથનમાં પડ્યો હોય તેમ પૂંજને કડવીની સામે જોઈ રહ્યો: ‘કડવી! તે’ બેઠા, આજ સુધી આ વાત સાચવી રાખી. આવું તાઈં ડહાપણ, એવો તારી મા સિવાય બીજો કયાંયથી મળે નહિ’ શી એની ચતુરાઈ જોતાં આજ અરે ટાણે મને બતાવી લીધો. પૂંજને વધારે બોલી શક્યો નહિ, પણ એનું અંતઃકરણ અનંક વિચારો કરી રહ્યું હતું. એટલામાં બાપાનું ડિઘડ્યું ને વશરામને તેડીને કાતો આવ્યો.

પૂંજને જરાક સાઈં છે, એ જોઈ ને બંનેને હેંચે ધરપત વળા. કડવી પૂંજને માટે શેરો તૈયાર કરી રહી હતી. બીજે દિવસે સવારે પૂંજને દાનને બોલાવ્યો. રાતમાં કડવીએ રૂપિયા દોઢસો ભાંયમાંથી કાઢી લીધા હતા. પૂંજને પોતાની પથારી નીચેથી એક રૂપિયા ફેંક્યો: ‘હ્યો કાતા, આ રૂપિયા. ધી ગળ લઈ આવો’ ને શેરો કરીને આજ તો સૌ ખાઈએ. બગ્ગરમાંથી પાછા ફરો. ત્યારે શામડીને જમવાનું નોતરું દેતા આવજો!’ સમજાવે તેને કડવીએ બાપાની સામું જોયું. એની માએ બાપુ હતું એજ પ્રમાણે ભવિષ્ય થયું. પૂંજને હવે બીજું ધર કરશે. બાઈ દોઢસો રૂપિયા કયાંથી?

શામડી જમવા આવી. એનું યોવન ને રૂપ તો સૌને આજે એવાંજ હતાં. સૌ જમવા બેઠાં. એક તાંસળીમાં પૂંજને પણ શેરો ડિઘાવી રહ્યો હતો. એને વિશ્વાસ બેઠો હતો કે હવે પોતે સાંજે થઈ ગયો છે. ‘શામડી! આજ તો મેં તમને એક વાત કહેવા બોલાવ્યાં છે!’

શરમની મારી બિચારી કડવી નીચે જોઈ ગઈ. કાતો બોલ્યો નહિ, પણ એનું મન દુભાયું. શી વાત છે એ સૌને ખબર હતી.

‘તમારે માટે મેં બહોવાં લઈ રાખ્યાં હતાં. સાડલોં લઈ રાખ્યો હતો, એટલામાં તો હું માંદો પડ્યો.’ કડવીનો અંતરના મા કકળા ઊઠ્યો. માએ જે આગાહી કરી હતી તેજ પ્રમાણે થયું. ‘પણ કાલે તો અચાનક કડવીની મા સોણામાં આવ્યાં. એવું ને એવું

તાજી શરીર છે, નમણી આંખે મારી તરફ જોઈ રહ્યાં છે.’ કડવી કાતો ને શામડી સૌ સાંભળી રહ્યાં. ‘જાણે હમણાં મારી સાથે બોલશે, પણ કોણ જાણે કેમ કંઈ બોલ્યાં નહિ. પણ ઇશારત કરીને કહ્યું કે રૂપિયા દોઢસો મેં તારે માટે રાખ્યા છે, તે ભોંમાંથી બોલી લે. ખાઈ પીને તાજ થા. મજૂરી કરીને કમાતો થઈ જા અને છોકરાંને સાચવ!’

‘હૈં!’

‘હા સાચું કહ્યું છું. મેં વેળું આપ્યું. પછીજ અંતોષ થયાં.’ કડવી મનમાં ને મનમાં હસી રહી.

કડવી બાપા સામે જોઈ રહી. પુત્રને જાણે લક્ષ્મીને પ્રત્યક્ષ જોતો હોય તેમ બોલી રહ્યાં હતાં: ‘હવે તો લખમી આવી ગઈ પાછી ઘર સંભાળવા, એટલે મને નિરાંત થઈ. મને મનમાં તો હતું જ કે લખમી જરૂરે દેવતાઈ જીવ મને બૂલે તો નહિ!’

વાનગી—૨૨

પણ તમે ખ્રિસ્તી થયા શા માટે?

રામદેવની ઇચ્છા નહોતી છતાં એ પ્રશ્ન એની મામે આવી પડ્યો. ગાડી ચાત્રુ થયા પછી એની સામે બેઠેલા આદેશ વડના પુરુષે એની સાથે આળખાણ કરવા માંડી હતી. રામદેવ દુઃખમાં હતા અને કશું છુપાવતાં એનો સ્વભાવ નહોતો એટલે એણે પોતાની સાચી આળખાણ આપી દીધી હતી. રામદેવે જન્યું હતું કે પ્રશ્નો પૂછનાર એક સજ્જન પુરુષ હતા એમના પ્રશ્નોમાં તોછડાઈ પણ નહોતી. અને નકામું કતુલ્લ પણ નહોતું. તેઓ મગતાયીજ પૂછતા હતા. પણ ઘણા પ્રશ્નોના અંતે ‘તમે ખ્રિસ્તી થયા શા માટે’ એ પ્રશ્ન આવ્યો ત્યારે રામદેવને થયું કે પ્રથમથીજ મૂંગોજ રહ્યો હોત તો સારું હતું. પણ હવે તો જવાબ આપ્યા વિના ચાલે એમ નહોતું એટલે એણે ટૂંકમાં કહી દીધું ‘શું કહે દુઃખમાંથી છૂટાંતો બીજાને કાઢી રસ્તોજ નહોતો’.

રામદેવને ભય હતા ઘણું પૂરી ખાત્રી નહોતી કે એના જવાબમાંથી બીજા અનેક સવાલો ઊભા થઈ જશે પેલા સજ્જનને તુરતજ પૂછ્યું.

‘દુઃખમાંથી છૂટવું એટલે તો તમે અસ્પૃશ્ય ન ગણાવ એજ ને?’

‘હા. એજ’ રામદેવે ધીમે સ્વરે જવાબ આપ્યો.

‘તમે ત્યારપછી તમારા ગામમાં ગયા હતા?’ રામદેવે હા પાડી.

‘ત્યાં તો તમને અસ્પૃશ્ય ગણતાજ હશે.’

રામદેવને પોતાના પહેલા જવાબની મૂઝવણ થઈ છતાં એણે સાચું કહેવા માટેજ હા પાડી.

‘ત્યારે તો તમે ખ્રિસ્તી ન થયા હોત અને તમારી જાત છુપાવીને બીજા કાંઈ ગામમાં ગયા હોત તો પણ તમને અડત, તમારી સાથે વ્યવહાર પણ કરત’

રામદેવ મુંઝાયો. ચર્ચામાંથી છૂટવાનો એને વિચાર આવ્યો. પણ પેલા સજ્જનને તૂરત વળી કહ્યું.

‘આ રીતે તો તમારી કામમાંથી હજાર એ હજારે એકાદ માણસજ છૂટી શકે. આખી કામનું શું?’

‘એ પણ ખ્રિસ્તી થઈ જાય.’ કંઈકે કરતાં પણ રામદેવ બોલી ગયો.

‘તો ખ્રિસ્તી માત્રને હિંદુઓ અસ્પૃશ્ય ગણે.’

‘પણ સરકાર.....’

સરકાર શું કરી શકે?’ આ ગાડીમાં તો કાયદેમર સોને એસવાની છૂટજ છે ને? છતાં બિચારા ઢેડ-બાંગીને કેટલું હિંસન થતું પડે છે?’

રામદેવ તુરત સમજી ગયો. પોતાની નિશાળના અનુભવો તાજા થતાં વાર ન લાગી.

‘એટલે એ રીતે પણ અસ્પૃશ્યતા તો મરતી નથી.’ પેલા સજ્જનને ચર્ચાનો સાર કહ્યો.

‘પણ હિંદુઓમાં’ રામદેવે વિલિયમ સાહેબની સહાય લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

‘તમે એ ધર્મ વિષે કંઈ જાણો છો?’

રામદેવને જરા હિંમત આવી. ‘જાણવાની ક્યાં વાત! મેં જાણે અનુભવ્યું જ છે ને!’

‘એ તો જોતું તમે હિંદુઓ પાસેથી અનુભવ્યું છે તેવું અધી દુનિયાએ ખ્રિસ્તીઓ પાસેથી અનુભવ્યું છે.’

રામદેવ કંઈ સમજ્યો નહિ. એ આશ્ચર્ય પૂર્વક બોલ્યો: ‘એટલે!’

‘જુલમો!’ રામદેવ આશ્ચર્ય પામતો બોલ્યો.

‘તમને ખ્રિસ્તી થવાની પ્રેરણા આપનારાઓએ તમને નથી કહ્યું કે જગત ઉપર એમનું રાજ છે.’

‘એ તો કહ્યું છે.’

‘તો એનો અર્થ શો?’

‘એ ધર્મ સાચો છે અને એટલે જગત ઉપર રાજ કરે છે.’

‘એમ નહિ. એ ધર્મના અનુયાયીઓ એટલા અધર્મી અને એટલા ધાતકી છે કે જેમ હિંદુઓ નયળા દરિયોનો ઉપર ત્રાસ ગુજારે છે તેમ ખ્રીષ્ટ નયળી પ્રગ્નઓ ઉપર તેઓ ત્રાસ ગુજારે છે.’

રામદેવ આંખો બંધો. બિચારે પ્રેમાશ્રમ અને દરિપુરના વાતાવરણમાં આવું કદિ સાંભળ્યું જ નહોતું.

‘તમે ગમરાવ નહિ.’ પેલા સજ્જન આશ્રય પામતાં બોલ્યા.

‘ધર્મ તો ખરાબ નથી તેમ કાઈ સંપૂર્ણ સારો નથી. તમે બંને ખ્રિસ્તી રહો અને ઈશુ ભગવાનના જીવનમાંથી પ્રેરણા લઈ આખા જગત પ્રત્યે પ્રેમ રાખો, પણ તમે હવે

બીજા કોઈને ખ્રિસ્તી થવાની પ્રેરણા આપવા ન જરૂર, તેમ હિંદુ ધર્મનો વિરોધ પણ ન કરશો.’

રામદેવ કંઈ બોલી શક્યો નહિ. એ પોતાને તદ્દન મુદ્ધિલીન લાગ્યો. આજસુધી એ એમ સમજતો હતો કે પોતે ઘણું બણ્યો છે ને ઘણું સમજ્યો છે. અત્યારે એને ખબર પડી કે પોતે ભારે અજ્ઞાન છે થોડીવાર સુધી પોતાના અજ્ઞાન ઉપર વિચાર કરતો એ એસીજ રહ્યો અને પેલા સજ્જનના હાથમાં રહેલું છાપું વાંચવા લાગ્યા.

પાચેક કલાક મોંન ચાલ્યું. રામદેવ વિચાર કરતો કરતો પેલા સજ્જન સામે જોતો હતો અને મનમાં વિચારતો હતો કે બધી શંકાઓ પ્રગટ કરીને પૂછી લઉં? ઘડીક મચ્છા થઈ જતી. વળી મન પાછું પડતું. ફરી પાછી મચ્છા થતાં એણે એમની સામે જોયું. મોં ઉપર સૌજન્યના ભાવો જોઈ પૂછવાની પ્રેરણા થઈ આવી. એ ધીમેથી બોલ્યો:

‘તમે શું કામ કરો છો?’

‘હું અમદાવાદમાં વેપાર કરું છું.’ છાપામાંથી નજર ખેંચવી એમણે જવાબ આપ્યો. હું તમને મારી થોડીક શકાઓ પૂછું? રામદેવ અચકાતા અચકાતો બોલ્યો.

‘જરૂર પૂછો.’

‘જો દેડ-બંગીઓએ ખ્રિસ્તી ન થવું તો આ દુઃખમાંથી છૂટવા માટે શું કરવું?

‘તમને ખબર છે કે હિંદુસ્તાનમાં અત્યારે એક લડાઈ ચાલી રહી છે.’

‘ના..... શું?’ રામદેવને કશીજ ખબર નહોતી.

આપણા દેશ ઉપર પરદેશીઓનું રાજ છે અને એને લઈ આપણે સાવ કંગાળ, પતિત અને નિઃસત્વ બની ગયા છીએ.’

રામદેવને આ બધી વાત નવીન હતી.

એમાંથી છૂટવા માટે કેટલાંય વંષો થયાં આપણે મહેનત કરીએ છીએ. જમ એમાંથી છૂટવા આપણે હિંદુસ્તાન પ્રયત્ન કરે છે તેમ હિંદુસ્તાનના જુલમોમાંથી છૂટવા તમારે મહેનત કરવી જોઈએ.’

‘પણ શી મહેનત કરવી.’

હિંદુઓનાં દિલને પિગળાવવાં. તમારે જનને સહન કરીને એમને સાબિત કરી આપવું કે તમે એમના જેટલાજ અધિકારી છો.’

‘હું આમાં કંઈ સમજતો નથી.’ રામદેવે નિષ્વાસ એ કરાર કર્યો.

‘તો બીજું કંઈ પણ કરતાં પહેલાં તમે એ બધું સમજો. માત્ર મારી વાતોથી તમે એ નહિ સમજી શકો. એ માટે તમારે જ્યાં જ્યાં તમારી કામને ઉંચે લાવવાની પ્રવૃત્તિ થતી હોય ત્યાં ત્યાં જવું જોઈએ ને સમજવું જોઈએ.’

રામદેવ વિનયપૂર્વક એમની સામે જોઈ રહ્યો. મનમાં શાંતિ ન થઈ પણ વધુ સવાલો પૂછી શક્યો નહિ.

તમે ક્યાં ઊતરવાના છો ?' થોડીકવાર રહી રામદેવે પૂછ્યું.

‘હવે આવે એ સ્ટેશને.’

રામદેવ કૃતજ્ઞતાપૂર્ણ આંખે એમના સામે જોઈ રહ્યા. પેલા સજ્જનને પણ આ બોળા જીવાન તરફ લાગણી થઈ આવી હોય એમ એની સામે તાકી રહ્યા. સ્ટેશન નજીક આવ્યું એટલે એમણે કહ્યું:

‘કોઈ વખત અમદાવાદ આવો તો મળજો. ત્યાં હું તમને આ વિષે વધુ સમજાવી શકીશ અને બતાવી શકીશ.’

રામદેવે માથું હલાવી સંમતિ દર્શાવી.

‘આ માફ સરનામું.’ કહી એમણે રામદેવના હાથમાં એક કવર મૂક્યું. રામદેવે એ લઈને ખિસ્સામાં નાખ્યું.

ગાડી સ્ટેશન ઉપર આવી પહોંચી પેલા સજ્જન જય જય કરીને ઊઠ્યા. રામદેવ નમસ્કાર કરતો ઊઠ્યો અને ગાડી ઊપડતાં સુધી બારીમાંજ ઊભો રહ્યો.

વાનગી—૨૩

શિક્ષાપત્રી

(૪૧) અને નારાયણ અને શિવાજી એ બેનું એકાત્માપણું જાણવું, કેમ જે વેદને વિષે એ બેનું બ્રહ્મરૂપે કરીને પ્રતિપાદન કર્યું છે.

(૧૨) અને દેવતા અને પિતૃ તેના યજ્ઞને અર્થે પણ બકરા, મૃગલા, અસલા, માછલા, આદિક કોઈ જીવનની હિંસા ન કરવી, કેમ જે અહિંસા છે તેજ મોટો ધર્મ છે એમ સર્વ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે.

(૧૪) અને આત્મઘાત તો તીર્થને વિષે પણ ન કરવો અને કોયે કરીને ન કરવો અને ક્યારેક કોઈ અયોગ્ય આચરણ થઈ જાય તે થકી મુંઝાઈતે પણ આત્મઘાત ન કરવો અને ઝેર ખાઈને તથા ગળેદુપો ખાઈને તથા કુવે પડીને તથા પર્વત ઉપરથી પડીને ઈત્યાદિક કોઈ રીતે આત્મઘાત ન કરવો.

(૧૬) અને જેના હાથનું રાંધેલ અન્ન અને જેના પાત્રનું જળ તે ખપતું ન હોય તેણે રાંધેલ અન્ન તથા પોતાના પાત્રનું પાણી તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની પ્રસાદી ચરણમૃતના મહાત્મયે કરીને પણ જગન્નાથપુરી વિના અન્ય સ્થાનક વિષે ગ્રહણ ન કરવું. અને જગન્નાથપુરીને વિષે જગન્નાથજીનો પ્રસાદ લેવાનો દોષ નહિ.

(૨૧) અને દેવતા, તિર્થ, બ્રાહ્મણ, પતિવ્રતા, સાધુ અને વેદ એમની નિંદા ક્યારેક ન કરવી અને ન સાંભળવી.

(૪૦) અને ઉત્સવના દિવસને વિષે તથા નિત્ય પ્રત્યે શ્રીકૃષ્ણના મંદીરમાં આવ્યા એવા જે સત્સંગી પુરુષ તેમણે તે મંદીરને વિષે સ્ત્રીઓનો સ્પર્શ ન કરવો. તથા સ્ત્રીઓ

તેમણે પુરુષનો રપર્શ ન કરવો. અને મંદીરમાંથી નિસર્ચી પછી પોત પોતાની રીતે વર્તવું.

(૫૪) અને તે પછી શ્રીરાધાકૃષ્ણની જે ચિત્રપ્રતિમા તેનું આદર થકી દર્શન કરીને નમસ્કાર કરીને પછી પોતાના સામર્થ્ય પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણનો જે અષ્ટાક્ષર મંત્ર તેનો જપ કરીને તે પછી પોતાનું વ્યવહારીક કામકાજ કરવું.

(૭૪) અને પૂર્વે જે થયા મોટા પુરુષ તેમણે પણ જે ક્યારેક અધર્મચારણ કર્યું હોય તો તેનું અડણુ ન કરવું. અને તેમણે જે ધર્મચારણ કર્યું હોય તેનું અડણુ કરવું.

(૧૦૩) અને શ્રુતિ સ્મૃતિ તેમણે પ્રતિપાદન કર્યો એવો જે સદાચાર તે ધર્મ જાણવો અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે મહાત્માયજ્ઞાનને સહિત જે ઘણા સ્તેષ તે ભક્તિ જાણવી.

(૧૨૧) અને અમારો જે મત તે વિશિષ્ટાદ્રિત છે એમ જાણવું. અને અમને પ્રિય એવું જે ધામ તે ગોક્ષેષ છે એમ જાણવું અને તે ધામને વિષે અન્નરૂપે કરીને જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની સેવા કરવી એ અમં મુક્તિ માની છે એમ જાણવું.

(૧૬૩) હવે જે વિધવા સ્ત્રીઓના વિશેષ ધર્મ કહીએ છીએ અમારે આશ્રિત જે વિધવા સ્ત્રીઓ તેમણે તો પતિમુદ્ધિએ કરીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને સંવવા અને પોતાના પિતા પુત્રાદિક જે સગંધી તેમની આજ્ઞાને વિષે વર્તવું પણ સ્વતંત્રપણે ન વર્તવું.

(૧૭૬) અને તે સ્ત્રીઓની વાર્તા ક્યારેક ન કરવી અને ન સાંભળવી અને જે રથાનકને વિષે સ્નાનાદિક ક્રિયા કરવા ન જવું.

(૨૦૦) અને તે નૈષ્ઠિક અન્નચારી ને સાધુ તેમણે રંગાદિક આપત્કાળ પડ્યા વિના ખાટલા ઉપર સૂવું નહિ. અને સાધુની આગળ તો નિરતર નિષ્કપટપણે વર્તવું.

વાનગી—૨૪

પ્રભાતસંગ્રહ

રાગ— બિભાસ.

આવો જવું બિરાજે કાંના મોરે નેના આગે ... આવો. ટેક.

નિરખી કમળમુખ ઉપજત અનિસુખ;

દુઃખ કે સમુદ્ધ દેખી દૂર હુસે ભાગે.

આવો. ૧

રૂપકી અનુપમતાઈ દેખી મન લાગ્યો ધાઈ.

નેના તો અરુન લાલ કહો કહાં જાગે.

આવો. ૨

બોલો તોતરીસી બાની રેનકા નિશાની જનની;

અધર અંજન કપોલન પીક દાગે.

આવો. ૩

સાચી કહો સ્વામ અનુરાગે કોનઉંકે ધામ;

એહી છબી રહો ઉર પ્રેમાનંદ માગે.

આવો. ૪

આરતીસંગ્રહ

રાગ— ભૈરવ

(મંગળા આરતી)

આરતી ઉમંગસહીત મંગળા ઉતારું મંગળમય મૂરતીપર તન મન ધન વારું	આરતી.	૧
મંગળમય મંડપમે રાજત દોડિ ભાઈ, નારાયણ નરસમેત સંતન સુખદાઈ.	આરતી.	૨
મંગળમય મુનિવર સખ મંગળ ગુન ગાવે, મંગળમય સખ સમાજ ઘરન્યો નહિ જાવે.	આરતી.	૩
મંગળમય દરશ કરત સતીસમાજ આઈ, મુક્તાનંદ મંગળમય પ્રમુખ જલજાઈ.	આરતી.	૪

સંવત ૧૮૧૮ના શ્રાવણ શુદ્ધિ ૭ સાતમને દિવસે સ્વામી શ્રી સદગ્નનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડામધ્યે દાદાખાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિર આગળ ઓટા ઉપર ચાકળો નખાવીને વિરાજમાન હતા અને સર્વેશ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી. અને મુનિતાલ મૃદંગ લઈને ગાવતા હતા.

પછી શ્રીજી મહારજે નેત્રકમળની સાને કરીને તે કીર્તન રખાવીને બોલ્યા. જે સર્વે સાંભળો એક વાત કરીએ છીએ જે જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેને એક પતિવ્રતાનો ધર્મ રાખવો અને બીજું શૂરવીરપણું રાખવું જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી હોય તેને પોતાનો પતિ વૃદ્ધ હોય તથા રોગી હોય તથા નિર્ધન હોય તથા કુરુપ હોય પણ પતિવ્રતા સ્ત્રીનું મન કોઈ બીજા પુરુષના રૂડા ગુણ દેખીને ડોલેજ નહિ અને જો શંકની સ્ત્રી હોય તે તે જો પતિવ્રતા હોય તો મોટા રાજા હોય તો પણ તેને દેખીને તે પતિવ્રતાનું મન ચળેજ નહિ એવી રીતે ભગવાનના ભક્તને પતિવ્રતાનો ધર્મ ભગવાનને વિષે રાખવો અને પોતાના પતિનું કોઈ ધસાતું બોલે તે ડેકાણે કાયર થઈને ગળી જવું નહિ અતિશય શૂરવીર થઈને જવાબ દેવો પણ પાછપાવની જાયામાં ભગવાનના ભક્તને દયાવું નહિ એવી રીતે શૂરવીરપણું રાખવું અને લોકમાં એમ કહે છે જે 'સાધુનેતો સમદ્રષ્ટિ જોઈએ'

પણ એ શાસ્ત્રનો મત નથી કેમ જે નારદ સનકાદિક ને ધ્રુવ પ્રહલાદીક તેમણે ભગવાનનો ને ભગવાનના ભક્તનોજ પક્ષ રાખ્યો છે. પણ વિમુખનો પક્ષ કોઇએ રાખ્યો નથી અને જે વિમુખનો પક્ષ રાખતો હશે તે આ જન્મે અથવા બીજા જન્મે જાતો જરૂર વિમુખ થશે માટે જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેને જરૂર ભગવદીયનો પક્ષ રાખ્યો જોઈ એ અને વિમુખનો પક્ષ ત્યાગ્યો જોઈએ. આ અમારી વાર્તાને સર્વે અતિદ્રઢ કરીને રાખજ્યો ॥ ઈતિવચનામૃતમ ॥ મધ્ય ॥ ૫ ॥

વાનગી—૨૭

જન્મસૂતક

પુત્રતા કે પુત્રીનો જન્મ થતાં પિતાએ વસ્ત્ર સહીત સ્નાન કરવું અને તરતે દશ દિવસનું જન્મસૂતક પ્રાપ્ત થાય જેથી તે પિતા સમંત્રક સંધ્યા પૂર્ણદિકર્મમાં અનધિકારી થાય છે પરંતુ તે પિતાને પ્રથમ દિવસે છઠે દિવસે અને દશમે દિવસે સૂતક નથી તો સ્નાન કરી જાતકર્માદિને અને જો ભૂમિ સુવર્ણાદિકનું દાન કરે. આ દિવસે શુદ્ધ થાય પરંતુ તેટલા માત્રથી તેણી દેવસમંધી પૂર્ણદિકર્મમાં કે પિતૃસમંધી શ્રાદ્ધાદિકમાં યોગ્ય થાય નહિ. તેમાં તો પુત્રનો જન્મ આપનારી માતા દશદિવસનું સૂતક વીત્યા પછી બીજા એકવીશ દિવસે યોગ્ય થાય અને પુત્રીનો જન્મ આપનારી માતા દશ દિવસ વીત્યા પછી એક માસે યોગ્ય થાય જે મપિંડ (સાત પેઢી સુધીના) હોય તેમણે તો ત્રણ દિવસનું જન્માશૌચ પાળવું આ જન્માશૌચમાં સૂતિકા સ્ત્રીને વર્જીતે સૂતકી પિત્રાદિ જન્મના સ્પર્શમાં બીજાઓને દોષ નથી સૂતિકા સ્ત્રીના સ્પર્શમાં સ્નાન કરવાનું જાણવું. જે દશ દિવસ વ્યતિત થયા પછી પુત્રાદિ જન્મ જાણવામાં આવે તો પછીથી તેમાં સૂતક છેજ નહિ. પિતાને તો સ્નાન માત્ર છે.

વાનગી—૨૮

વિશેશર શાહ ત્રણ ચાર પગલાં પાછા હટી ગયા અને હાથ જોડીને બોલ્યા: “સરકાર મારી એક અરજ છે. હુકમ હોય તો કહું.”

ઈન્નદુશેન: “ શું કહેવું છે? તમારા લોકથી તો તોળાહ. જરાય દમ લેવાની પણ દુરસદ નથી જ્યારે જુઓ ત્યારે કાઈ ને કોઈ આવેજ છે.”

વિશેશર: “ ઘણી વારથી જિભો છું, સરકાર.”

ઈન્નદુશેન: “ હવે તારે કહેવું હોય તે કહેને?”

વિશેષર: એજ અરજ છે કે હજુર, મારો મુચરકો ન લેવાય તો સારું. ખૂબ ગરીબ માણસ છું, જમીનદોસ્ત થઈ જઈશ.”

નાજર સાહેબને બારણે આવ્યા ગરજવાન, આંધળા અને સ્વાર્થી માણસો જેજ આવતા એટલે એમની સાથે કેમ કામ લેવું તેની એમને બરાબર ખબર હતી. પહેલાં મોટું બગાડવું, પછી વિવશતા પ્રગટ કરી પણ આંખો એવી કરી દીધી કે શિકાર લાથ-માંથી ચાલ્યો ન જાય. અંતે દેકાણે આવ્યા. રૂપીઆ લેતી વખતે એવું મોટું કયું જાણે આપી રહ્યા હોય. શાહને દિલાસો આપીને વિદાય કર્યો.

અપરાસીએ પૂછ્યું: “ કેમ સાહેબ, એનો મુચરકો નહિ લેવાય ? ”

ઈન્સપેક્ટર: નહિ કેમ લેવાય ? કેંસલો લાગેલો તૈયાર છે. એ તો સો નહિ ને એકસો વીસ ! મેં કંઈ એને એવું નથી કયું કે તારો મુચરકો નહિ લેવાય. માન કોશિશ કરવાનું કહ્યું છે. એને એટલેથીજ દિલાસો મળ્યો પછી મારે વધારે માથાઝીક કરવાની જરૂર શી ? લાંચને લોકો નાલક બદનામ કરે છે. હું જે અત્યારે આની પાસેથી રૂપીઆ ન લેત તો કોણ જાણે આની શી દશા થાત ? ક્યાંક દોડી દોડીને શ્યામ પુરા કરત રૂપીઆ આપીને જાણે એના માથા પરનો ભાર હલકો કર્યો. હવે આરામથી ખાંશે અને સૂશે. કાલે કહી દઈશ કે ઘણી કોશિશ કરી પણ સાહેબે મજબૂર ન કર્યું. સો રૂપીઆ રજુ કરો તો તમારો મુચરકો રદ કરી આપું. આ સાત ફેંદા પામી તો પછી આપણા પોખાર. મેં કંઈ જબરજબરી નથી કરી કે સખતાઈ નથી કરી. આજ ગેબી આવક છે ગયા જનમમાં એણે મારા થોડાક રૂપીઆ નહિ આપ્યા હોય તે આ જનમમાં આપે છે. એવા તો શિકાર આવ્યાજ કરે છે દિલમાં એમની મુખાઈ પર હસું છું અને અહલાહનો ઉપકાર માનું છું કે આવા માણસો પેદા ન કરત તો અમારા જેવાનું ગુજરાન કેમ થાત ? ”

વાનગી—૨૯

ભગતે બારણું ઉઘાડ્યું અને બહાર આવ્યા.

કાદિરે હસીને કહ્યું: “આજે આપણા વારો છે. જોઈ એ કોણ વધારે ધાસ કાપે છે ? ”

ભગતે ઉત્તર ન આપ્યો. બધા મેદાનમાં આવ્યા અને ધાસ સાફ કરવા લાગ્યા.

મનોહરે કહ્યું: “ખાંસાહેબને ખાતર આપણે પણ ચમાર થઈ ગયા.”

દુખરન: “ભગવાનની ઈચ્છા. જે કદી ન હોતું કયું તે આજે કરવું પડ્યું.”

કાદિર: “જમીનદારના આસામી નથી ? ખેતરો નથી ખેડતા ? ”

મનોદર: “ખેડીએ છીએ તો એનું મહેસુલ નથી ભરતા? કાઈ એક પાઈ એ છોડતું નથી.”

કાદિર: “હવે એ વાતો છોડો. બીજી વાતચિત કરો. કલ્લુ આ વખતે તું સાસરે લાંબો વખત રહ્યો. તો શું શું મારી આવ્યો?”

કલ્લુ: “એટલું સલામત માનો કે હું જીવતા પાછો આવ્યો. અહીંથી નીકળ્યો ત્યારે મારી પાસે સાડાત્રણ રૂપીઆ હતા, જેમાંથી એક રૂપીઆની મિઠાઈ લીધી, આઠ આના રેલગાડીનું બાકું આપ્યું. બે રૂપીઆ રહ્યા. ત્યાં પહોંચતાંજ મોટા સાળાએ પોતાનો છોકરો મારા ખોળમાં મૂક્યો. હાથમાં કંઈકે આપવું જોઈએ એટલે તરત કમ્મરમાંથી રૂપીઓ એક કાઢીને એને આપ્યો. રાત્રે આખા ગામની સ્ત્રીઓએ એકઠાં થઈને ફટાણાં ગાયાં. એમને પણ એમનું દાણું મળવું જોઈએ એટલે બાકી વધેલાં એક રૂપીઓ એમને આપી દીધો. ન આપત તો મસ્કરી થાત. મને એમ હતું કે હવે અહીં રૂપીઆનું શું કામ પડશે અને જતી વખતે તો કંઈકે વિદાય જરૂર મળશે. આઠ દિવસ આરામથી રહ્યો. બ્યારે નિકળવાની વેળા આવી ત્યારે એક ગાટલું ખાંડ, એક ટોપડી જુવાર અને એક હાંડલામાં ખાટાં દોલકાં ભરી આપ્યાં. એક માણસ કિંચકાને સાથે આવ્યો. ‘અસ વિદાય થઈ ગઈ. હવે ચિંતા તો એ થઈ કે ઘેર શી રીતે પહોંચાશે? કાઈ ગાળખીતું પણ ન મળે, માગવું પણ કોની પાસે? એ માણસની સાથે સ્ટેશન સુધી આવ્યો. આટલા ભાર કિંચકાને ચાલતાં ઘેર આવવું મુશ્કેલ હતું. ખૂબ વિચાર કરતાં અંતે આવ્યું કે આટલી જુવાર વેચી દઉં. આઠ આના મળશે તોય તરતમાં કામ નીકળી જશે. બજારમાં જઈને દુકાનદારને પૂછ્યું કે “જુવાર રાખશો?” એણે કિંમત પૂછી. મેં કહ્યું કે “કિંમતની તો ખચર નથી; આઠ આના મળશે તોય ‘અસ છે.” વાણીઆએ માન્યું કે આ ચોરીનો માત્ર છે. કાથળામાં જુવાર ભરાવી લીધી અને કહ્યું: “છાંતો માનો ચાલ્યો જ, નહિ તો ચાકાદારને ખેલાવી થાણે મોકલાવી દઈશ.” શું કરું ભાઈ? બધું ત્યાંજ મૂકીને નાંદો. આખા દિવસનાં ભૂખ્યા તરસ્યા મોડી રાતે ઘેર પહોંચ્યો. કાન પકડ્યા કે હવે કદી ન જવું સાસરે.”

વાનગી—૩૦

સાહેબને આ વાત ખરી લાગી. રુદ્રદત્તનેજ પહેલો સાક્ષ કરી નાખતો જોઈએ—જે કે પહેલાં માત્ર ભય પમાડવાનોજ તેનો વિચાર હતો.

‘હવે હું એજ બોલુ છું.’ કહી ઝડપથી તેણે પોતાની લટકતી કારચ મ્યાનમાંથી ખેંચી કાઢી અને પોતેજ રુદ્રદત્તને વીંધવા ધસ્યો. રુદ્રદત્ત છાતી સામે કારચ ઝપકી.

‘આ.....’

થોભો! પ્રભુને ખાતર થોભો! એક ક્ષણ માટે થોભો!

ભુમ તેની પાછળથી આવી. અંગ્રેજ ભાષા સાંભળી વિરમય પામેલો સાહેબ થોભ્યો. તેણે પાછળ જોયું તો એક યુરોપીઅન પુરુષ હાથ ઊંચા કરી દોડતો તેની ભાગી આવતો હતો. સાહેબના મુખ ઉપર આશ્ચર્યનો ભાવ વ્યક્ત થયો. ઝડપથી આવતા બીજા યુરોપીઅનને જાણે તેણે જોળાખ્યો હોય એમ લાગ્યું.

‘કોણ? જોનસન?’

‘હા.’

‘અહીં ક્યાંથી?’

‘પછી કહું છું. પણ પીટર્સ? આ શું ભવાટો કરે છે?’

‘કેમ? શું છે? હું મારી ફરજ બજાવું છું.’

‘શાની ફરજ?’

‘કંપની સરકારના એક ભારે ગુનેગારને આ વૃદ્ધ પોતાના મકાનમાં સંતાડ્યો છે.’

‘કોણે કહ્યું?’

‘મારી ખાતરી છે. અમારી અને તેની વચ્ચે જે કત્તાકતું છેટું પડી ગયું. ગામનાં પેસતાં સુધીની બાળ મને મળી છે.’

‘આ વૃદ્ધ શું કહે છે?’

‘તે ના કહે છે.’

તો એનીજ વાત ખરી. તમારી નજરે જોયું હોય અને એ ના પાડે તો તમારી આંખ કરતાં આ વૃદ્ધના બોલને ખરો માનજે.

‘એ કેવી રીતે બને? તમને શી રીતે ખબર પડે?’

‘હું અહીં પાંચ વર્ષથી પાદરી તરીકે રહું છું. એ આજ્ઞા કદી જૂઠું બોલે નહિ એની હું ખાતરી આપું છું.’

પણ એમને છૂટા કરી દો. તમે કેટલું જોખમ માથે લીધું તે જાણો છો? રુદ્રદત્તને કાંઈ પણ થયું હોત તો આટલો પ્રદેશ સળગી ઊઠત; તમારામાંથી કાંઈ પણ બચવા પામ્યો ન હોત; અને એ બડકો ક્યાં ક્યાં સુધી ફેલાયો હોત એ કોણ કહી શકે?

પાદરી જોનસન રુદ્રદત્ત તરફ ફર્યો અને બોલ્યો:

‘પંડીતજી, આપ પધારો, માફ કરજો આપને તકલીફ આપી તે. આ લોકો તમને જોળાખતા નથી.’

‘યુવાનસેન મહાસય! આ સાહેબ આપના પરિચિત છે, ખરૂં?’

રુદ્રદત્તે જોનસનને પૂછ્યું, જોનસનનું નામ પંડિત રુદ્રદત્તે સ્વાભાવિક રીતે ‘યુવાનસેન’ માં ફેરવી નાખ્યું હતું. જોનસનનું જુવાનસેન, અને તેનું અતિ શુદ્ધ ‘યુવાનસેન’ ઝડપથી બને એમ હતું. અંગ્રેજો હિંદી નામોને બદલી નાખે, ગંગાને ગેન્જઝ કહે, મુંબઈને

બોમ્બેનો પલટો આપે અને દક્ષિણને ડેકકન તરીકે ઓળખાવે તો હિંદીઓ જોનસનને યુવાનસેન બનાવે એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી.

‘હા પંડિતજી, એ મારા મિત્ર છે. અમે વિદ્યાયત્રમાં સાથે બણતા.’

‘ત્યારે તો એ મારા પણ મિત્ર. એમને બહુ ત્રાસ પડ્યો. એમને વહેંચ આવ્યો છે કે મેં ગૌતમને સંતાડ્યો છે. એમને કહ્યું, હું ગૌતમને સંતાડું નહિ અને મારો ગૌતમ સંતાવું પડે એવું કદી કરે નહિ.’

સૈનિકોને આજની રાત વિહાર ગામેજ મુકામ કરવા તેમના સરદાર પીટર્સે હુકમ કર્યો પાદરીએ પીટર્સને પોતાના મુકામ ઉપર આવવા બોલાવ્યું. અંગ્રેજને અંગ્રેજના ધરમાંજ ફાવી શકે. તેણે ખુશીથી આમંત્રણ સ્વીકાર્યું.

પાદરીનું મકાન ગામની જરા છેટે હતું. પાંચ વર્ષ ઉપર જોનસન વિહારમાં આવ્યો ત્યારે એક નાની ઝૂંપડી બાંધીને ત્યાં રહ્યો હતો. પરંતુ ધીમે ધીમે તેણે પોતાના રહેણાંનો એક સુંદર બગીચો અને બગીચા બનાવી દીધો હતો. પ્રથમ તો એ ઝૂંપડીવાળી જગ્યા પણ કાંઈ તેને આપતું ન હતું. વિહાર એ હિંદુ ધર્માન્ધતાનું મથક છે. અને તેને સુધારી નાખવું જોઈએ એવી ધારણાથી જોનસન ત્યાં આવ્યો હતો. રુદ્રદત્ત એ પ્રાચીનતાનો પુનરી છે, અને તેની સામે મોરચા બાંધી, ધર્મયુદ્ધ કરી, આખા હિંદુસ્તાનને ખ્રિસ્તી બનાવવાનું સ્વપ્ન સેવી. તે અત્રે આવ્યો હતો. તેને પ્રથમથી હિંદુસ્તાનનો પરિચય હતો. અંગાળા, દક્ષિણ તથા ગુજરાત એ ત્રણ પ્રદેશો તેણે જોયા હતા અંગાળામાં તેને સારી ફતેહ મળી અને મોટી સંખ્યામાં તેણે હિંદુઓને ખ્રિસ્તી ધર્મ પાળતા કર્યા. ગુજરાતી પંડિત રુદ્રદત્ત અને તેની હિંદુ સમાજ ઉપરની છાપ વિષે તેણે ઘણું ઘણું સાંભળ્યું હતું. એ પંડિતની અસર ઓછી કરવાના ઉત્તસાહથી તે ગુજરાતમાં આવ્યો.

તેણે ઘણા પૈસા વેચ્યા, પરંતુ કોઈએ તેને રહેવા માટે સ્થાન ન આપ્યું. ખ્રિસ્તી પાદરીઓના ધર્મપ્રચારનો ઇતિહાસ વિવિધરંગી છે. ધર્મ શૌર્ય અને ધર્મ સાહસનાં અદ્ભુત દર્શાવો એ ઇતિહાસમાંથી મળી આવે એમ છે.

રુદ્રદત્તે એક દિવસ સાંભળ્યું કે કોઈ ખ્રિસ્તી ગોરો ત્રણ દિવસથી ગામમાં ફર્યા કરે છે, અને ટાઢ તડકો વેદી ગમે ત્યાં સૂઈ રહે છે, પરંતુ તેને રહેવા માટે સ્થાન મળતું નથી.

‘લોકો કેમ આવા નિર્દય બને છે?’ રુદ્રદત્તે પૂછ્યું.

‘ખ્રિસ્તી સાહેબ જો અહિં રહેશે તો ઘણા જાણુને ભૂરફી નાખી ખ્રિસ્તી બનાવશે એવો બધાંને ડર છે.’ એક જાણુ જવાબ આપ્યો.

‘ખ્રિસ્તી આપણી વચ્ચે રહે એટલાથીજ આપણે ખ્રિસ્તી બની જઈશું એવો ભય હોય પછી આપણે એકદમ ખ્રિસ્તી બની જવું જોઈએ. એને અહીં બોલાવો. હું કદી દઉં કે વિહાર ગામ ખ્રિસ્તી બનવાનું છે’.

રુદ્રદત્તે કહ્યું.

રુદ્રદત્તનું મહેણું સહુને સમજાયું. ખ્રિસ્તી બની જવાના લાયમાં ખ્રિસ્તીને વસવાજ ન દેવો એ સ્વધર્મની મશ્કરી કરવા બરોબર છે. જોનસનને બબર પડી કે રુદ્રદત્ત તેને મકાન અપાવવાની તજવીજ કરે છે. તેને નવાઈ લાગી. આત્મણે અને પંડિતો બાગ્યેજ ખ્રિસ્તીઓ તરફ ઉદાર બની શકતા. એક ચપળ, ધર્માન્ધ, વિતંડાવાદી, ગર્વિષ્ટ આત્મણ તરીકે તેણે રુદ્રદત્તની કલ્પના કરી હતી. તેની કલ્પનામાં જરા ફેરફાર પડ્યો. તેને રહેઠાણ માટે જમીન મળી. તેને રુદ્રદત્તને મળવાની ઇચ્છા થઈ.

એક દિવસ નદી કિનારે સ્નાન કરી રુદ્રદત્ત પાછા ફરતા હતા. થોડા વિદ્યાર્થીઓ અને કલ્યાણી તેમની સાથે હતાં. જોનસન ફરતો ફરતો તે બાળુએ સામેથી આવતાં મળ્યો.

‘આજ પાદરીને?’ રુદ્રદત્તે પૂછ્યું.

‘હા, જી.’ વિદ્યાર્થીએ જવાબ આપ્યો.

‘પાદરી સાહેબ, કુશળ તો છા ને? કશી મુશ્કેલી પડે તો જરૂર મને જણાવજો.’ રુદ્રદત્તે કહ્યું.

‘હું તો આપના દુરમન છું. બધાને ખ્રિસ્તી બનાવવા માશું છું.’

‘બલે તમે એમ માનો. આવધર્મને તો કોઈજ દુશ્મન નથી. અમારા ધર્મમાં કશું સત્ય નહિ દેખાય તે દિવસે બધાજ ખ્રિસ્તી થશે. એમાં હું કે તમે કશું કરી શકાએ?’

આમ બંને ધર્મ બિલ્લકો વચ્ચે પરિચય થયો. રુદ્રદત્ત માટે જે કલ્પના કરી જોનસન આપ્યો હતો તે કલ્પના તો ખોટીજ પડી. ધીમે ધીમે એ ખ્રિસ્તી પાદરીને રુદ્રદત્ત માટે એક પ્રકારની મમતા થઈ, સહુના આશ્રય વચ્ચે, જ્યારે રુદ્રદત્તે તેને ગીતા શીખવતી શરૂ કરી ત્યારે તેને પૂરત્યભાવ ઉત્પન્ન થયો. બંને ધર્મગુરુઓ વચ્ચે સારી ચર્ચા ચાલતી, અને જેમ પાદરીનું હિદુધર્મ સંબધી જ્ઞાન બીજાઓને આશ્રય ઉપજાવતું તેમ રુદ્રદત્તનું બાઈબલ વિષેનું જ્ઞાન જોનસનને ચક્રિત કરી નાખતું. પાદરીને પોતાના ધર્મનો અતિશય આગ્રહ હતો, પરંતુ રુદ્રદત્ત ખ્રિસ્તી ધર્મની વિરુદ્ધ બોલતાજ નહિ. ગીતા શીખવતાં બાઈબલમાંથી તેવાજ ભાવ અને અર્થવાળાં વાક્યો અને પ્રસંગો તેઓ આગળ લાવતા. જોનસનને લાગ્યું કે જે આત્મણે આવા થાય તો ખ્રિસ્તી ધર્મના પ્રચારની આશાજ નિરર્થક છે. રુદ્રદત્તને અંગ્રેજી બોલવાનું જ્ઞાન હોવાનો જરાપણુ સંભવ ન હતો; છતાં બાઈબલની બધી વિગતો તેમના જાણવામાં હતી.

આવા સમર્થ વિદ્વાનો પાદરીઓની માફક પોતાના ધર્મનો પ્રચાર કેમ નહિ કરતા હોય એવો પણ વિચાર જોનસનને આવતો; અને એવો પ્રચાર નથી કરતા એજ ઠીક છે એમ પણ સ્વધર્મના અભિમાનને અંગે તેને લાગતું. એક દિવસ જોનસનથી ન રહેવાયું એટલે તેણે રુદ્રદત્તને પૂછ્યું:

‘પંડીતજી, તમે આર્યધર્મનો પ્રચાર કેમ કરતા નથી?’

‘એ ધર્મને પ્રચારની જરૂર નથી. એ સનાતન ધર્મ છે. સર્વ ધર્મોમાં એનાં બીજ રહેલાં છે. ખ્રિસ્તી, મુસલમાન કે યહુદી, કોઈ પણ ધર્મ પૂર્ણ વિકાસની ભૂમિકાએ આર્યધર્મજ બની જાય છે. પછી અમે શા માટે પ્રચાર કરીએ ?’

એ વાત ખરી હોય કે ખોટી હોય; પરંતુ ત્યાર પછી જોનસનનો હિંદુ ધર્મ માટેનો હલકો અભિપ્રાય દૂર થયો; અને જો કે પાદરી તરીકે તે પોતાનું પ્રચારકાર્ય કર્યે જતો, તથાપી ધર્મબોધ કરવા કરતાં દરદીઓના ઉપચારમાં તેણે વધારે મન પડેવવા માંડ્યું. રુદ્રદત્તની અને તેની વચ્ચે સ્નેહભરી મૈત્રી જાગી. દરરોજ પાદરી સાહેબ પંડીતજીને મળ્યા વગર રહેતા નહિ—જો કે પંડીતજી પાદરીનો કવચિત સ્પર્શ થતો ત્યારે સ્નાન કરતા અને પાદરીને બીજા બધાથી છોટે કોઈ અડકે નહિ એવી રીતે બેસાડતા.

વાનગી—૩૧

કોઠમડુ અને કાગડાની વાર્તા

એક કોઠમડુ જંગલમાં પડ્યું હતું, ત્યાં એક કાગડો તે કોઠમડુ ખાવા આવ્યો. કોઠમડુ કહે જો તારે મને ખાતું હોય તો પહેલી તારી ચાંચ ધોઈ આવ.

આથી કાગડો કૂવા પાસે ગયો, અને કૂવાને કહ્યું કે કૂવા, કૂવા મને થોડું પાણી આપ. ધોઈ ચાંચુડી, ખાઉં કોઠમડુ, બડુક બડુક.

આથી કૂવાએ કહ્યું કે તું કુંભાર પાસે જ, અને ઘડો લઈ આવ. તેથી તે કાગડો કુંભાર પાસે ગયો, અને કુંભારને કહ્યું, કે કુંભાર, કુંભાર, મને ઘડો આપ.

આપ ઘડુસો, કાઢું પાણીડાં, ધોઈ ચાંચુડી, ખાઉં કોઠમડુ, બડુક બડુક.

તેથી કુંભારે કાગડાને કહ્યું, કે માટી લઈ આવ. આથી તે કાગડો માટી લેવા ગયો, અને માટીને કહ્યું કે મને થોડી માટી આપ.

આપ માટુડી, આપું કુંભારને, આપે ઘડુસો, કાઢું પાણીડાં, ધોઈ ચાંચુડી, ખાઉં કોઠમડુ, બડુક બડુક.

માટીએ કહ્યું કે કૂતરા પાસે જ, અને તે હરણ મારી તને શીંગડું આપશે, અને તે વડે તું માટી ખોદી કુંભારને આપજે.

તેથી કાગડો કૂતરા પાસે ગયો, અને કૂતરાને કહ્યું કે ભાઈ કૂતરા માર હરણ્યું, પડે શિંગોડી, ખોદું માટોડી, આપું કુંભારને, ઘડે ઘડુસો, કાઢું પાણીડાં, ધોઈ ચાંચુડી, ખાઉં કોઠમડુ, બડુક બડુક.

તેથી કૂતરાએ કહ્યું કે મને ગાયનું દૂધ પીવડાવ, તો હરણ્યું મારીને તને શિંગોડી આપું.

તેથી કાગડો ગાય પાસે ગયો, અને કહ્યું કે બેન ગાવડી, આપ દૂધડાં, ખાતું કૂતરાને,

મારે હરણ્યું, પટે શિંગોડી, ગોળું માટોડી, આપું કુંભારને, ઘડે ઘડુલો, કાદું પાણીડાં, ઘોઢું ચાંચુડી, ખાઉં કોઠમડુ, બડુક બડુક.

આથી કાગડાને ગાયે કહ્યું, કે ઘાસ લાવીને મને આપ તો તને દૂધ આપું.

તેથી કાગડો ઝીંઝવા પાસે ગયો, અને કહ્યું, કે ભાઈ ઝીંઝવા, આપ ઝીંઝવો, નીરૂં ગાવડીને..... ખાઉં કોઠમડુ બડુક બડુક.

ઘાસે કહ્યું કે લુહાર પાસેથી દાતરડું લઈ આવ. તેથી તે લુહાર પાસે ગયો, અને કહ્યું કે ભાઈ લુહાર આપ દાતરડું, કાપું ઝીંઝવો..... ખાઉં કોઠમડુ બડુક બડુક.

લુહારે કહ્યું કે ભાઈ કાગડા, લે દાતરડું.

કાગડાએ કહ્યું કે મારી ડોક ઉપર મૂક. આથી લુહારે દાતરડું ત્રાઈને કાગડાની ગરદન પર મૂક્યું. દાતરડું ગરદન ઉપર મૂકતાંજ તેની ડોક કપાઈ ગઈ, ને કાગડો મરી ગયો.

વાનગી—૩૨

કીડી ને ઊંટની વાર્તા

એક કીડી ચુડો પહેરીને જતી હતી. એવામાં તેને એક ઊંટ મળ્યું. તેણે ઊંટને કહ્યું કે ઊંટ, ઊંટ, મારો ચુડો ભાંગીશ નહિ. તો પણ ઊંટે કીડીની ઉપર પગ મૂક્યો. એટલે કીડીનો ચુડો ભાગી ગયો. એટલે કીડીએ કહ્યું, ઊંટનો પગ ભાગલો.

હવે પીપળાને તથા ઊંટને ભાઈબંધી હતી. તેથી ઊંટ પીપળા નીચે જઈને બેઠું. એટલે પીપળાએ કહ્યું હે ભાઈ ઊંટ તું હંમેશાં સાળું હતું, અને આજે તારો પગ કેવી રીતે ભાગી ગયો. ઊંટે કહ્યું ભાઈ, મને કીડીનો શ્રાપ લાગ્યો. તેથી પીપળાએ કહ્યું કેવી રીતે શ્રાપ લાગ્યો. તો ઊંટે કહ્યું ઊંટનો પગ ભાગલો, પીપળે પાન ખર્યું.

હવે હોલાને પીપળાની ભાઈબંધી હતી. તેથી હોલો પીપળા પર જઈને બેઠો. હોલાએ કહ્યું ભાઈ પીપળા હંમેશાં તું ગટાગોર હતો અને આજે તારાં પાન કેવી રીતે ખરી પડ્યાં. પીપળાએ કહ્યું મને કીડીનો શ્રાપ લાગ્યો. તો હોલે કહ્યું કેવો શ્રાપ લાગ્યો. પીપળાએ કહ્યું, ઊંટનો પગ ભાગલો, પીપળે પાન ખર્યું, હોલો નવપંખી.

હવે શિયાળાને તથા હોલાને ભાઈબંધી હતી. તેથી શિયાળે કહ્યું, ભાઈ હોલા તું હંમેશાં તંદુરસ્ત હતો, ને આજે તું શાથી ફૂલી ગયો. તેથી હોલાએ કહ્યું કે કીડીનો શ્રાપ લાગ્યો. શિયાળે કહ્યું કેવો શ્રાપ લાગ્યો. હોલાએ કહ્યું, ઊંટનો પગ ભાગલો, પીપળે પાન ખર્યું, હોલો નવપંખી, શિયાળાભાઈ ફૂલેલાં.

હવે શિયાળને તથા નદીને ભાઈબંધી હતી તેથી શિયાળ નદીમાં પાણી પીવા ગઈ. નદીએ કહ્યું શિયાળએનું તું હંમેશાં સારી હતી, અને આજે કેમ આવી થઈ ગઈ? તેથી શિયાળે કહ્યું કે કાઠીનાં આપ લાગ્યો. નદીએ કહ્યું કેવો આપ લાગ્યો. શિયાળ કહે ઊંટનો પગ ભાગ્યો, પીંપળે પાન ખયું, હોડો નવપંખી, શિયાળઆઈ ફૂલેલાં અને નદી નવટાંકી.

હવે નદીમાં પાણીયારીઓ પાણી ભરવા આવી, તેમણે નદીને કહ્યું બેની તું કેવી રીતે સુકાઈ ગઈ? તેથી નદીએ કહ્યું. કે મને કાઠીનાં આપ લાગ્યો. તેથી પાણીયારીએ કહ્યું કેવો આપ લાગ્યો? નદી કહે, ઊંટનો પગ ભાગ્યો, પીંપળે પાન ખયું, હોડો નવપંખી, શિયાળઆઈ ફૂલેલાં, નદી નવટાંકી, પાદતી પાણીયારી, રેંકતું રાવણું.

હવે ગોવાળીઓ કહે આ રાવણું કેમ રે'કે છે. ભાઈ કાઠીનાં આપ લાગ્યો તેથી. કેવો આપ લાગ્યો, ઊંટનો પગ ભાગ્યો, પીંપળે પાન ખયું, હોડો નવપંખી, શિયાળઆઈ ફૂલેલાં, નદી નવટાંકી, પાદતી પાણીયારી, રેંકતું રાવણું, ને અહિંરાં ગોવાળીઓ.

હવે એવામાં ખેતરમાં ખેડુત ખેડતા હતા. તેણે ગોવાળીઓને લોક મારી તોપણ કોઈ બોલ્યું નહિ, તેથી પાસે જઈને એક ગોવાળીઓને પૂછ્યું? તમે સાથી અહિંરાં થયાં? તેથી તેણે કહ્યું કે કાઠીનાં આપ લાગ્યો, ખેડુતે કહ્યું કેવો આપ લાગ્યો, ઊંટનો પગ ભાગ્યો, પીંપળે પાન ખયું, હોડો નવપંખી, શિયાળઆઈ ફૂલેલાં, નદી નવટાંકી, પાદતી પાણીયારી, રેંકતું રાવણું, અહિંરાં ગોવાળીઓ, ખેડનારો ખુદો.

હવે એવામાં ખેડુતની સ્ત્રી ભાત લઈને આવતી હતી. તેણે ખેડુતની આવી સ્થિતિમાં જોઈ પૂછ્યું કે તમને આ શું થયું. તેથી ખેડુતે કહ્યું કે, કાઠીનાં આપ લાગ્યો, ખેડુતે કહ્યું, ઊંટનો પગ ભાગ્યો.....ખુદી પાટીદારણ.

હવે પાટીદારણ ઘેર જતી હતી. તેને એક વાળીયે પૂછ્યું કે તું સાથી ખુદી થઈ? તેથી સ્ત્રીએ કહ્યું કે કાઠીનાં આપ લાગ્યો, સ્ત્રીએ કહ્યું ઊંટનો પગ ભાગ્યો.....
.....કચીયો વાળીયો.

બે ભાઈબંધની વાર્તા

એક હતો આંધળો, અને એક હતો ખુદો. એ બેને ભાઈબંધી હતી. તેઓ એક દિવસ જંગલમાં ચાલ્યા ચાલ્યા જતા હતા. તેવામાં આંધળો બોલ્યો ભાઈ ખુદા અહીં કંઈ છે? ખુદો કહે, હા ભાઈ ખરવાડ છે, ખરવાડમાં કંઈ છે? હા ભાઈ પંજેડી પડેલી

છે. આંધળો કહે ચાલ ભાઈ પંજેડી લઈ લે ત્યાંથી પંજેડી લઈ આગળ ચાલ્યા જાય છે. થોડેક દૂર ગયા ત્યારે આંધળો બોલ્યો, “ભાઈ ખુંધા અહીં કંઈ છે?” ખુંધો બોલ્યો “હા ભાઈ, કૂવો છે, અને કૂવા ઉપર એક વરથ પડ્યો છે.” આંધળાના કહેવાથી ખુંધાએ વરથ લઈને પોતાના ખભે ભરાવ્યો, ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા. થોડેક દૂર ગયા એટલે આંધળો બોલ્યો, ભાઈ ખુંધા અહીં કંઈ છે? હા ભાઈ ગધેડું ચરે છે. આંધળો કહે ભાઈ તેને અહીં લાવ, તેને લાવીને ઉપર પંજેડી તથા વરથ મૂકે છે અને ત્યાંથી ચાલ્યા જાય છે.

થોડેક દૂર ગયા એટલે ખુંધો બોલ્યો, ભાઈ આંધળા આપણે ક્યાં જઈશું; કારણ કે જંગલ તો ભારે છે. ભાઈ તારે તેની શી જરૂર છે. ચાલ સવાસો રાક્ષસનું મોઢું જંગલ છે. બારબાર ગાંધી સુધી ચારે ચરવા જાય છે. ત્યાં આપણે જવું છે, ત્યાં રાક્ષસો સાળુઓની મન આંધળો છે, તેથી ન માણસને ખાઈ જાય છે, ત્યાં આપણે જવું નહીં. ભાઈ આપણને ખાઈ જશે તો આપણે શું કરીશું.

આંધળો કહે હું રાક્ષસને કહીશ કે મને ગળી જા; તું શું કરવા ગભરાય છે? ત્યાંથી ચાલ્યા ચાલ્યા આગળ જાય છે. બહુ દૂર ગયા એટલે એક રાક્ષસનું વન આવ્યું, વનમાં ચાલ્યા જતા હતા. તેવામાં ત્યાં એક મહેલ દેખાયો ત્યારે આંધળો બોલ્યો, ભાઈ ખુંધા, સાંભળ જો રાક્ષસની પાંખ વાગે છે. એ માટે ને આપણને ખાવા વાસ્તે આવતો હશે માટે ચાલ મહેલ નજીક દેખાય છે. તેથી મહેલમાં સંતાર્ધ જઈ એ તો કોઈ વાતની ચિંતા રહેશે નહિ.

ખુંધો કહે ચાલો ભાઈ નાશી જઈએ. એમ કરીને મહેલ નજીક જઈ પહોંચ્યા. ચાલ ભાઈ ખુંધા મહેલ ખોલ, અંદર પેસી જઈએ. એમ કહી મહેલ ખોલી અંદર સંતાર્ધ ગયા. દરેક બારણાને સવા, સવા મણનાં તાળાં લગાવી દીધાં, પણ એક બારણાએ તાળું ન માર્યું.

પછીથી આંધળો બોલ્યો, ભાઈ અહીં કંઈ ખાવા પાણીની સગવડ થાય એવું કંઈ છે? ખુંધો કહે હા ભાઈ, ઘી, ગોળ, સાકર, આટો વગેરે જે જેઈએ તે વસ્તુઓ અહીં તૈયાર છે, તો ભાઈ કંઈ ખાવાનું બનાવો એટલામાં ખુંધો બોલ્યો, આ એકદમ ધમકાર શાનો થાય છે. આંધળો કહે તું તારે ખાવાનું બનાવ કંઈ ગભરાઈશ નહિ. એટલામાં બધા રાક્ષસો મહેલ આગળ આવ્યા, અને બોલ્યા અંદર કોણ હશે? આંધળો બોલ્યો તમે સવાસો જણ ભેગા થયા પણ તમે હશે કોણ? એ અમોને કહો.

ખુંધો વચમાં બોલ્યો તમો રાક્ષસ અને અમે તમારા કાકા દૈત, ત્યારે રાક્ષસ બોલ્યા તમો ભાઈ શું કામ કરો? આંધળો બોલ્યો જો તમે સવાસો ભેગા થયા હો, તો અમારે તમને ખાવા છે. સાંઝે ભાઈ તમારી પાસે દૈતને ઓળખવાની કોઈ વસ્તુઓ છે?

આંધળો બોલ્યો, હા અમારી પાસે છે. રાક્ષસ બોલ્યો, શું છે? અમને બતાવો.

આંધળો ખુંધાને ધીમે રહીને કહે છે અહીં આવ બારી ખોલીને આ પંજેદી બહાર ફેંક. રાક્ષસે કહ્યું, ભાઈ આ શું કહેવાય? આંધળો બોલ્યો એવો બદકી મૂછો હાળાવાનો કાંસકો.

રાક્ષસ બોલ્યા ભાઈ હવે બીજી કાંઈ રકમ છે. પછીથી બંને જણે થઈ ને ફવાની વરથ બહાર ફેંકી, રાક્ષસ કહે આ શું કહેવાય? આંધળો કહે બંદાની મૂછનો વાળ. પછી રાક્ષસ બોલ્યા, ભાઈ હવે કાંઈ છે? આંધળો ખુંધાને કહે, ભાઈ આમ આવ, આપણે બંનેજણુ થઈ ને આ ગધેડાને બહાર ફેંકીએ, તેઓએ ગધેડું બહાર ફેંક્યું તેણે ભોં ભોં કર્યું, એટલે રાક્ષસ લોકો ગમરાઈને નાસવા લાગ્યા. એ બાપ આતો ખાઈ જશે એમ કરી બધા રાક્ષસ નાસી ગયા.

પછી આંધળો બોલ્યો ભાઈ ખુંધા, હવે બધા રાક્ષસો નાસી ગયા, તેથી ચાલ હવે ખાઈ લઈએ, પછી બંનેજણુ ખાઈને તૈયાર થઈ ગયા. પછી બંનેજણુ ધનમાલની પેટીઓ ઉઠાવીને ચાલતા થયા. બહુ આથે સુધી ગયા, તો પણ રાક્ષસનું વન થોડું બાકી રહી ગયું ને રાક્ષસને ખબર થઈ.

બધા રાક્ષસો ભેગા થઈ ને કહેવા લાગ્યા. ભાઈ એ આતો કાઈ માણસ આપણને છેતરીને ધનમાલ લઈ ને ચાલ્યા જાય છે, એટલામાં ખુંધો કહે ભાઈ, જલદી ચાલો, રાક્ષસો આપણી પછવાડે દોડ્યા દોડ્યા આવે છે. આંધળે કહ્યું ભાઈ રાક્ષસ આપણી નજીક આવી લાગ્યા. હવે આપણે શું કરીશું?

ખુંધો કહે, અહીં એક તાડનું ઝાડ છે તો આપણે બંને જણુ એની ઉપર ચઢી જઈએ. એમ કરી પેટીઓ ઉઠાવીને ચઢવા લાગ્યા, છેક ઉપર પહોંચવા આવ્યા. ત્યાં સુધીમાં રાક્ષસો આવી પહોંચ્યા. એક રાક્ષસ ઝાડ નીચે ઊભો રહ્યો. તેની ઉપર બીજા ચઢ્યો, તેની ઉપર ત્રીજા ચઢ્યો, એમ એકબીજાની ઉપર ચઢી જઈને જોયો હાથ ઉંચો કરીને પકડવા જાય છે. એવામાં આંધળો બોલ્યો ભાઈ ખુંધા ઝાલ પેટી, જે નીચે ઊભો છે, તેને હું ખાઈ જાઉં આ સાંભળી છેક નીચેનો રાક્ષસ ખૂમ પાડીને નાઠો. તેથી બધા રાક્ષસો નીચે પડી ગયા. તેમાં કાઈ નો હાથ ભાગી ગયો, કાઈ નું માથું ફૂટી ગયું, એવી રીતે દરેકને વાગ્યું એટલે તેઓ નાસી ગયા.

પછી આંધળો બોલ્યો, ચાલ ભાઈ ખુંધા હવે આપણે ઊતરીને જતા રહીએ. બંને જણુ નીચે ઊતરી ચાલવા માંડ્યું. ચાલતાં ચાલતાં છેક સાંજ પડવા આવી. એટલે આંધળો બોલ્યો. ભાઈ ખુંધા અહીં કાંઈ છે? હા ભાઈ બે ખેતરવા દૂર એક ઘેરી રસ્તો દેખાય છે, એ રસ્તા ઉપર એક ઓરડી દેખાય છે, બીજું કાંઈ દેખાય છે, ખુંધો કહે

હા ભાઈ નજીકજ શહેર દેખાય છે. આથી તેઓ પેત્રી ઓરડી આગળજ જઈ અદર જોવા લાગ્યા, તો ઓરડી ખાલી માલમ પડી.

ખુંધો બોલ્યો, ઓરડી ખાલી છે. તેથી આપણે અહીં રાત રહીશું. આંધળો બોલ્યો, લે ભાઈ આ એક રૂપીઓ લઈને યગ્નરમાંથી કંઈક ખાવાનું લઈ આવ, હું આડી માત્ર સાચવીને બેસું છું.

નજીક શહેર દેખાતું હોવાથી ખુંધો ત્યાં ગયો. ત્યાંથી તેણે થોડું ખાવાનું લીધું અને પાછો વળ્યો. અને જણને સખત ભૂખ લાગી હોવાથી, ખુંધાએ તરતજ યગ્નર સળગાવીને ખાવાનું મુકી દીધું, એવામાં તેની નજરે એક સાપ જતો માલમ પડ્યો. તેણે મનમાં વિચાર્યું કે જો આ સાપને મારીને ખીચડીમાં નાખું તો આંધળો મરી જશે. ને ખુંધો માલ મારો થશે. એમ વિચાર કરીને સાપને મારી નાખ્યો. અને કકડા કરી ખાવામાં નાખ્યા પછી આંધળાને કહે, ભાઈ સંભાળજ હું ઝાડે ફરવા જઈ છું અને ખાવાનું ચૂસે મુક્યું છે. તો તેમાં જોઈશ નહિ કાગળ કે તને દેખાઈ નહિ. અને તેને કંઈ કરતો ખાવાનું જગડે, આંધળો બોલ્યો, ભાઈ મને સૂઝતું નથી તો શા માટે જોઉં હું અહિં ને અહિંજ બેસી રહીશ. એટલે ખુંધો ઝાડે ફરવા ગયો. આંધળાએ મનમાં વિચાર કર્યો. ખુંધાએ મને નજીક જવાનું શા માટે ના કહ્યું. માટે આમાં કંઈ છે, ચાલ મને જોવા દે, એમ કરી તે ચૂલા પાસે ગયો. અને તપેલી ઉધાડીને વેળા લાગ્યો. તેથી તપેલીની વગળા જે સાપના ઝેરની હતી એ આંધળાની આંખોમાં પેસી ગઈ. તેથી આંખોનું ઝેર કપાઈ જઈ તે દેખતો થયો.

પછી તે બોલવા લાગ્યો, હે પ્રભુ જો કદિ મેં તપેલીમાં ના જોયું હોત તો આ ખુંધો મને મારી નાખત. અવો વિચાર કરતો કરતો પોતાના હેઠાણે પાછો બેસી ગયો એટલામાં ખુંધો ઝાડે ફરીને આવ્યો. ને આંધળાને પૂછવા લાગ્યો, ભાઈ તેં તપેલીમાં જોયું હતું? આંધળો બોલ્યો ભાઈ મને શું સૂઝે છે? કે હું તપેલીમાં જોઉં?

આંધળો કહે ચાલ ભાઈ ખાવાનું થયું હોય તો લાવ. ખુંધાએ તપેલીમાંથી ખીચડી કાઢીને આંધળાને આપી ને પોતે યગ્નરમાંથી લાડવા લાવેલો તે લઈને પોતે ખાવા બેઠો. એટલે આંધળો બોલ્યો ભાઈ ખુંધો આમાં શું છે? ખુંધાએ કહ્યું ભાઈ એનો ગોસ છે.

ખુંધો એવું બોલ્યો તેથી, આંધળાને રીસ ચઢી તેથી તેણે બીડીને ખુંધાની ખુંધમાં જોરથી લાત મારી એટલામાં લાત મારતાની સાથેજ ખુંધાની ખુંધ મટી ગઈ. આંધળો પણ સારો થયો અને ખુંધો પણ સારો થયો. પછી ખુંધાએ આંધળાને પોતાએ કરેલું કપટ કહી બતાવ્યું એટલે આંધળાએ પોતે કવી રીતે દેખતો થયો તે કહ્યું. અને જણે પેલું ધન વહેંચી લીધું અને પોતાને રસ્તે પડ્યા.

એ નર ગયા વહી ને એમની વાતો અમર રહી.

ચારે ભાઈબંધની વાર્તા

એક એક સુથાર, દરજી, સોની અને બ્રાહ્મણ આમ ચારે જણ ભાઈબંધ હતા. ચારે જણ બહાર ગામ જવા નીકળ્યા. રસ્તામાં એક ગામ આવ્યું અને ત્યાં રાત વાસો કરવા એક માણસના ત્યાં ગયા. ત્યાં જઈ ને તેમણે કહ્યું કે ભાઈ અમારે આજની રાત સૂઈ રહેવું છે તો તમારા ઘરમાં અમને રહેવા દેશો તો તમારો આભાર માનીશું. પેલા માણસે કહ્યું કે ભાઈ રહેા પણ આ ગામમાં ચોરોની ઘણી બીક છે એટલે તમારામાંથી એક એક જણ વારાફરતી બિટીને જાગતા રહેા તો સાફ. ચારે જણે આ વાત કમૂઝ કરી અને રાતના ચાર પહોર હોવાથી એક એક જણે એક એક પહોર લઈ લીધા, હવે આમાંથી ત્રણ જણ સૂઈ ગયા, અને પહેલા પહોરમાં જાગવાનું સુથારને હતું એટલે તે બેઠો પરંતુ તેને આમ એકલા બેસી રહેવાનું ઠીક ન લાગ્યું એટલે વિચાર કર્યો કે તે પોતાના ધંધા પ્રમાણે અત્યારે કંઈ કરું તો મારો વખત ચાલ્યો જાય એટલે તેણે એક લાકડાની પુતળી કરવા માંડી આમ એના એક પહોર ખલાસ થતાં તેની પુતળી બરાબર ઘડાઈ રહી.

હવે બીજા પહોરમાં દરજીનો વારો આવ્યો અને તે જાગ્યો, સુથાર સૂઈ ગયો. દરજીએ વિચાર કર્યો કે આમ બેસી રહેવાથી ઉંઘ આવશે નહિ એટલે કંઈ કરું હોય તો સાફ આમ વિચાર કરતો હતો તેવામાં સુથારે ઘડેલી પુતળી દીડી એટલે એક પુતળીને જોઈને કહ્યું કે સુથારે સુથારે તેના ધંધા પ્રમાણે કામ કરી તેનો પહોર પુરો કર્યો તો મારે પણ મારા ધંધા પ્રમાણે આ પુતળીનાં કપડાં બનાવવાં જોઈએ. આમ કહી તેણે કપડાં બનાવીને પેલી પુતળીને પહેરાવ્યાં એટલામાં એના પહોર પુરો થયો અને સોનીને ઉઠાડી પોતે સૂઈ ગયો. સોની ઉઠ્યો અને સામે પેલી લાકડાની પુતળીને કપડાં પહેરાવેલી જોઈ એટલે તેણે પણ વિચાર કર્યો કે મારે પણ મારો ધંધા કરવો જોઈએ. એટલે તેણે દાગીના બનાવવાનું કામ લીધું અને દાગીના પુરા કરીને પુતળીને પહેરાવી પેલા બ્રાહ્મણને ઉઠાડી પોતે સૂઈ ગયો. બ્રાહ્મણે જોયું તો સામે પેલી પુતળીને કપડાં, દાગીના પહેરાવેલી જોઈ, એટલે બ્રાહ્મણે વિચાર કર્યો કે મારે પણ મારું કામ કરવું જોઈએ એટલે મંત્ર ભળીને પેલી પુતળીને બોલતી કરી એવામાં ચારે પહોર ખલાસ થતાં સવાર થયું અને પેલા ત્રણ જણ ઉઠતાં બોલી ઉઠ્યા, કે એ તો મારી છે, બીજો કહે કે મારી છે. ત્રીજો કહે કે મારી છે, આમ ચારે જણ લડવા લાગ્યા. ત્યારપછી તે નગરના રાજા પાસે ન્યાય કરાવવા સાફ ગયા. ત્યાં સુથારને પહેલો બોલાવ્યો અને તેને રાજાએ પુછવા માંડ્યું, અહ્યા ભાઈ આ વાતમાં પરમેશ્વર માથે રાખીને બોલજો. સુથાર બોલ્યો, દરબાર સાહેબ અમે ચારે જણ ફરવા જતા હતા.

તેવામાં આ નગરમાં આવીને અમો રાત રહ્યા. ત્યારે તે ઘરઘણીએ અમોને કહ્યું કે ભાઈ તમો અહીં રહો, પણ અહીં તો ચોરની બીક છે, માટે વારાફરતી જાગો. અને સુષેથી સુઓ. પછી અમો ચારે જાગા સંપ કરી વારાફરતી જાગવાનો વિચાર કરી સુઈ ગયા. મારે જાગવાનો પહેલો વારો આવ્યો ત્યારે મેં મારો ધંધો કરી પુતળા બનાવી. પછી દરજીનો વારો આવ્યો, તેણે કપડાં સીવી તેને પહેરાવ્યાં. પછી સોનીના છોકરાએ જાણુસો બનાવીને પહેરાવી અને બ્રાહ્મણના છોકરાએ મંત્ર બોલી તેને સજીવન કરી.

રાજાનો જવાબ—

સુથાર, તારી છોડી.

દરજી, તારી બેન.

સોની, તારી બૈરી.

બ્રાહ્મણ, શાહી તરીકે એટલે બ્રાહ્મણને ગુરુ હોવાથી અને બૈરી સોનીને સોંપવામાં આવી.

==== વાનગી ૩૫ =====

સમસ્યા ઉકેલ

બાર બાર બગલાં રમેણે ચડ્યાં,
એક બગલાનો તૂટ્યો હોદ
આકાશમાં જઈશું ત્યારે લાવીશું લોટ.

અહીંથી નાખું દોરડી, આકાશમાં ચાળી ચોરડી.
ચોરડી ઉપર નળીયાં શેર કંકુ દળીયાં.

કાળો પથરો ફરકરીયારો રાતો પથરો રહ્યો;
અમદાવાદના ચોકમાં બસો બકરીઓ થઈ.

==== વાનગી—૩૬ =====

સસલો, સાપ, અને કાચબાની વાર્તા

એક હતો સસલો, એક હતો સાપ, અને એક હતો કાચબા, એ ત્રણેને ભાઈબંધી હતી. તેઓ ત્રણેજણુ એક જંગલમાં ચારો ચરવા ગયા. ત્યાં સસલાભાઈને ખબર

થઈ કે આગળ દવ બળતો જણાય છે, તેણે તેના ભાઈબંધોને કહ્યું કે આગળ દવ બળતો આવે છે તેથી આપણે શું કરીશું, સાપભાઈ ઝાડ ઉપર ચઢી ગયા. કાચબાભાઈ ઝાડના થડમાં પેસી ગયો, અને સસલાભાઈ નાશી ગયા. થોડીવાર પછી દવ હોલવાઈ ગયો. લાવ ત્યારે મારા ભાઈબંધની ખબર કાઢી લાવું.

લાખ બધવાળો બરબડ્યો, કરોડબધવાળો ગરબડ્યો, ભલી મારા હાંહાભાઈની એકબધ તે ઉભી બનરે દરબડ્યો.

(હાંહા = સસતો)

(બધ = બુદ્ધિ)

વાનગી—૩૭

એક રાજની વાર્તા

એક રાજ હતો તેને બે રાણીઓ, એક રાણી અણમાનીતી હોવાથી રાજ્યે તેને પોતાના મહેલમાંથી કાઢી મૂકી.

રાણીએ નગરની બહાર જઈને એક નાની ચરખી ઝુંપડી બાંધી, પરંતુ રાણીને તરસ ધણી લાગેલી હતી અને નજીકમાં પાણી નહિ મળવાથી ચાલતાં ચાલતાં નદીએ ગઈ, પાણી પીને પાછી ફરતાં રસ્તામાં એક મંદિર આવ્યું. તેની અંદર એક માણસ રહેતો હતો. રાણી આમ એકલી આવવાથી તે માણસે બોલાવીને કહ્યું, કે મારી પાસે દૂધ છે જે તમારે પીવું હોય તો પીવો, અને લેવું હોય તો લઈ જવ રાણી ભૂખી હતી એટલે તેણે દૂધ પીધું અને પોતાની સાથે પણ લીધું. ત્યાંથી રાણી આગળ ચાલતાં ચાલતાં પહેલાંની માફક એક મંદિર આવ્યું. ત્યાં પણ એક માણસ રહેતો હતો. તે માણસે રાણીને જોઈ એટલે પામે બોલાવીને કહ્યું કે મારી પાસે દાગીના ધણ છે, જે તમારે જોઈ એ તો લો. રાણી ધણીજ રાજ થઈ, અને દાગીના ત્યાંજ પહેરી લીધા, બાકીના રહ્યા તે પોતાની સાથે બાંધી લીધા. એટલામાં તેજ રાજ શિકારનો ધણોજ શોખીન હોવાથી તે રસ્તે શિકાર કરવા જતો હતો, તેણે આ અણમાનીતી રાણીને આટલા દાગીનામાં સજ્જ થએલી જોઈ. રાજ આ જોઈ શિકાર કરવાનું રહેવા છઈ પાછો પોતાને મંહેલે ગયો, અને જે રાણીને રાજ ધણો ચાલતો હતો તે રાણીને મહેલમાંથી બહાર કાઢી તેના કાન, નાક, હોઠ જીભ વગેરે કાપી, લઈ માથેથી પણ વાળ કાપી લઈ, એક ગધેડું મંગાવ્યું, પછી તે રાણીને તેના પર બેસાડી જે ગામમાં તેનો બાપ રહેતો હતો તે બાજુ ગધેડાને મારી કાઢી મૂક્યું. પછીથી રાજ્યે જે રાણીને પહેલાં મહેલની બહાર કાઢી મૂકી હતી તેનેજ લઈ આવ્યો પછીથી બંનેએ સારી રીતે મોઝ કરી અને પોતાનું રાજ્ય ચલાવ્યું.

પાટીદાર અને કોળીની વાર્તા

એક કોળી પાટીદારને ત્યાં નોકર રહ્યો હતો. પાટીદાર હંમેશાં ઘી ખાય ને પેલા નોકરને હંમેશાં તેલ ખાવા આપે. એક દિવસ પેલા કોળીએ વિચાર કર્યો કે આવી રીતે મારાથી ઘી નહિ ખવાય, પણ કંઈ ઉપાય કર્યો હોય તો હીક પડે.

હવે, જે પાટીદારને ત્યાં નોકર રહ્યો હતો તેનાં સગાંમાંથી જન જવાની હતી. તેથી તેણે પોતાના શેડને કંઈ કે જનમાં મને સાથે લઈ જશે ? શેડે હા કહી, તેથી તેણે પાટીદાર સાથે જનમાં જવાની તૈયારી કરી, અને ખેંચે જઈ જનમાં ગયા.

હવે કોળીએ વિચાર કર્યો કે જ્યારે જન ખાવા ખેંચે ત્યારે મારે ખારણા પાસે ખાવા ખેંચવું. એટલે જ્યારે ઘીની વાંડી આવશે, એટલે ઘી પાડતાં મારાથી શરૂ કરશે. હવે જનને ખાવા ઉઠાડી, પેલા કોળી ખારણા પાસે ખાવા ખેંચે, ને કંસાર પીરસાવે. પાછાથી ઘી પાડનારા જે જણ વાંડીમાં લઈ ને નીકળ્યા. તેમણે ખારણા પાસેથી ઘી નહિ પાડતાં જોઈને ડોકા સુધી ગયા, ને એક જણ ઘી પાડતાં પાડતાં પેલા કોળીની પાસે આવ્યા ત્યારે ઘી ખેંચી પાસે ખલાસ થયું. આવી રીતે બે વખત ઘી આવ્યું ને કોળીની પાસે આવતાંજ ખલાસ થયું, હવે ઘરમાંથી જૂમ પડી કે ઘી ખલાસ થયું છે, પણ એક જણે જૂમ પાડી કે એકજ વાસણ આપી છે તો થોડું લાવે. પણ ઘરમાંથી કંઈ કે હવે અત્યારે ક્યાંથી લાવીએ, ઘરમાં બીજકુલ ઘી નથી, પણ લાવે વાસણ જે ડાયામાં તેલ હોય તો થોડું પાડું, ઘર ઘણીએ ડાયામાં જોયું તો તેલ પણ ખલાસ, આથી ઘરમાં થોડું ડોળીયું પડ્યું હતું, તે લઈ ને એક માણસ આવ્યો, જનવાળાએ તપાસ કરી કે ઘી વગર કાણ રહી ગયું છે, તો માત્રુમ પડ્યું કે આતો પેલા કોળી, હવે જ્યારે પેલા માણસ ડોળીયું પાડવા આવ્યો, એટલે તરતજ પેલા કોળીએ પેલા માણસનો હાથ પકડીને કંઈ કે ભાઈ જરા થોભીને મારા દુઃખની વાત સાંભળશે તો મહેરબાની થશે.

હું જાતે કોળી છું, ને ગરીબ સ્થિતિમાં રહું છું. મારા ઘેર કાયમના માટે મને ડોળીયું ખાવા મળતું, પણ મેં વિચાર કર્યો કે કોઈ પાટીદારના ત્યાં નોકર રહું તો મને ઘી ખાવા મળશે. આથી આ રામાપટેલ જે તમારા સગા થાય છે તેમના ત્યાં નોકર રહ્યો. તો તેમણે પણ મને તો ડોળીયું ખાવા આપ્યું. તેથી ફરીથી મેં વિચાર કર્યો કે પાટીદારની જનમાં જઈ તો જરૂર મને જનની સાથે ઘી ખાવા મળશે.

તેથી અહીં જનમાં આવ્યો ને વિચાર કર્યો કે ખારણા પાસે ખેસીશ તો પહેલું મારામાં ઘી પાડશે, પણ ઘી પાડનારા તો ઘરમાંથી નીકળીને છેલ્લે ડોકા તરફથી પાડતા પાડતા આવ્યા ને જ્યારે મારી પાસે આવ્યા ત્યારે ઘી ખલાસ થયું. આથી મેં વિચાર

કર્યો કે મારા નસીબમાં ઘી ખાવાનું લખેલુંજ નથી તો મને ક્યાંથી મળશે. ભાઈ મારું નામ કરસનીયો છે. તેણે આ ઉપરથી એક સાખી કહી.

“કરમ વીનાનો કરસનીયો, જાને કોની જાય,
કરમમાં લખ્યું ડોળીયું, તો ઘી ક્યાંથી ખાય.”

વાનગી—૩૯

“રમુજી દુચકો”

ચાર ભાઈનું ઘર હતું. એક આંધળો, એક બહેરો, એક લુલો અને એક નાગો.

એક અઢવાળી રાતે તેઓ ચારે જગ્યા ખેંચીને વાતો કરતા હતા, એટલામાં આંધળો આકાશ તરફ જોઈ બોલ્યો, કે ભાઈ ઓ, આમ જુઓ.

પેલા આંધો આંધરડીને ખાંચે છે. ત્યારે બહેરો બોલ્યો, કે હા ભાઈ એના બચકારા હું સાંભળું છું. ત્યારે લુલાએ કહ્યું કે આંધો આકાશમાં જઈ ઓ, ત્યારે નાગાએ કહ્યું કે ના ભાઈ ઓ આપણે નથી જવું મારાં તો લુગડાં કાઢી લે.

એક ચકલીને એક ભંસને સંયરૂપણું હતું. તેથી ચકલી રોજ ભંસ ઉપર લીંડી કરી જાય, આથી એક દિવસ ભંસ ચકલીને કહે છે કે તું રોજ મારા ઉપર લીંડી કરે છે તો આજ તારા ઉપર મને પોદળો કરવા દે. ચકલીએ હા કહી આથી ભંસે પોદળા કર્યો તથા ચકલી દયાઈ ગઈ. એવામાં રાજાના છોકરો જતા હતા તેણે પેલી ચકલીને કાઢીને કહ્યું કે ચકલી, ચકલી, તને ખાવું. પણ ચકલીએ કહ્યું કે મને પાણીથી ઘેઈ તડકામાં સુકવીને પછી ખાજે રાજકુમારે તે પ્રમાણે કર્યું પણ ચકલી સુકાઈ ગઈ એટલે તે ઊડીને જતી રહી.

વાનગી—૪૦

સતો, પતાની વાર્તા

સતો, પતો આવો ને હું. ગામ જતા હતા. રસ્તામાં એક આંખા ઉપર કેરી જોઈને સતાએ સાત તીર માર્યાં, પતાએ પાંચ તીર માર્યાં, બાવાએ બે તીર માર્યાં, તો પણ કેરી પડી નહિ ને મેંતો ભાંગતું તુટતું એક તીર માર્યું ને કેરી ધગ દમન નીચે પડી. તેના ચીરીએ પાડી. સતાએ સાત ચીરીએ લીધી, પતાએ પાંચ લીધી, બાવાએ બે લીધી ને મેં જોડેલો ચાટી ખાધો. તે જોડેલો વાળ્યો. તેનો આંખો ઊઝ્યો. સતાએ

સાત ડાળ લીધાં, પતાએ પાંચ લીધાં, બાવાએ બે લીધાં, ને મેંતો આખું થડ લીધું. રસ્તે જતાં એક તળાવ આવ્યું. તેમાં થોડું પાણી હતું. સતાએ સાત બોખા પાણી પીધું, પતાએ પાંચ બોખા પીધું, બાવાએ બે બોખા પીધું, ને મેં કાદવ ચાટી ખાધો. જતાં જતાં એક ગધેડાનું ટોળું આવ્યું. સતાએ સાત ગધેડાંથી ખાડા કુદાવ્યા, પતાએ પાંચ ગધેડાંથી કુદાવ્યા, બાવાએ બે ગધેડાંથી ખાડા કુદાવ્યા, તો પણ ખાડા ઓળંગી (કૂદી) ન શક્યા. હવે મેંતો એક કાંણીયું ગધેડું લીધું ને ખાડો કુદાવ્યો તે કૂદી ગયું ને ઘેર જઈ બાંધ્યું ને મરી ગયું.

વાનગી—૪૧

પીતકોલી ને પટેલની વાર્તા

એક પાટીદાર હતો તેણે ખેતર વાવ્યું હતું પણ તેને સાચવનાર કોઈ હતું નહિ. તેના ખેતરમાં એક પીતકોલી રહેતી હતી, તેણે પેલા પાટીદારને કહ્યું કે મને ખેતર સાચવવા રાખીશ? તેણે કહ્યું કે તું શું સાચવીશ. પીતકોલીએ કહ્યું કે તેની તું ચિંતા કરીશ નહિ.

થોડા દિવસ પછી પાટીદારના ખેતરમાં ચાર ચોર આવ્યા ને જુવાર ભાગવા માંડ્યા. આથી પીતકોલી આંખાની ડાબે બેસીને બેઠી, કે મત જુવાર ભાગો, મત જુવાર ભાગો, પીતકોલી ચોર મારે છે. ચોર બોલ્યા કે અહિં કોઈ નથી ને કાણુ બોલે છે. ફરીથી તેમણે જુવાર ભાગવા માંડી ને ફરીથી પીતકોલી બોલી. ત્યારે તેમણે બધે તપાસ કરી જોઈ ને આંખા ઉપર જોયું તો પીતકોલીને બેઠેલી જોઈ પછી તેમણે પીતકોલી ને શેઠીને ચારે જણુ ખાઈ ગયા. તો પીતકોલી પેટમાં બોલી. [પછી...] પીતકોલી તેમના પેટમાંથી નીકળીને તેમને મારી નાખ્યા.

વાનગી—૪૨

ધંટી નીચે આરસી,	લઈ ગયો પારસી.
પારસીનો ડગલો,	લઈ ગયો ભગલો.
ભગલાની તરવાર,	લઈ ગયો ભરવાડ.
ભરવાડની જોડી,	લઈ ગઈ ઢેડી.
ઢેડીનો તાણો,	લઈ ગયો કાણો.
કાણાની આંખ,	લઈ ગઈ માખ.
માખનું મગતળું,	લઈ ગયું ભગતડું.

ભગતડાની ટોપી,	લઈ ગઈ ગોપી.
ગોપીનો ધાધરો,	લઈ ગયો વાધરો.
વાધરાનું આમરીયું,	લઈ ગયું ચાંમડીયું.
ચાંમડીઆની છરી,	મારી વાત ખરી.

વાનગી—૪૩

ઝાંડી મેંડી ગાવડીયાં,	પાણી પીવા ગયાં તાં.
પાણી પીતાં વાઘે માર્યાં,	ચાંદો સુરજ દોડી આવ્યા.
સુરજે મને કુલાડી આપી,	કુલાડી લઈને ભેંસને મારી.
ભેંસે મને દૂધ આપ્યું,	દૂધ લઈને મોરને પાયું.
મોરે મને પીછી આપી,	પીછી લઈને આવળે આંધી.
આવળે મને સુગ આપી,	સુગ લઈને ધરામાં નાખી.
ધરાએ મને કાદવ આપ્યો,	કાદવ લઈને કુંબારને આપ્યો.
કુંબારે મને લાંઢલી આપી,	લાંઢલી લઈને દેડને આપી.
દેડે મને ફારંગ આપ્યો,	ફારંગ લઈને માલણને આપ્યો.
માલણે મને ફૂલ આપ્યાં,	ફૂલ લઈને દેવળમાં મૂક્યાં.

વાનગી—૪૪

સામલો સપઈ,	ઉંદરડી કપઈ.
ઉંદરડી કહે,	નાસી ગ્નડં.
સામલો કહે,	શેકા ખાઉં.

વાનગી—૪૫

લાલીઆ લકડ, લાંખી ચાંચ,	ઈંડાં મૂક્યાં વીશ ને પાંચ.
એક ઈંડું ચોણું,	લાલીયાનું ધર કાચું.
લાલીયો બેઠો રેવા,	ચાલો છોકરાં જોવા.
જતાં જતાં રાત પડી,	કાળા સાડલે ભાત પડી.
ભાતે ભાતે દિવા સળગ્યા,	વાળીયાની છોડીના વિવાહ થયા.
નાનું સરખું જીવડું એ રાગને રોવડાવે. = (વીંછી)	
નાનું સરખું જીવડું રાગ ભેળુ ખાય. = “માંખ”	

વાનગી—૪૬

વાટ વાટ વાટુણી, કોટે બાંધી ચાટુણી.
ચાટુણીમાં શાક નહિ, તારા જેવું કોઈનું નાક નહિ.
નાકમાં ગોંચું નહિ, મારા જેવું કોઈ દુંચું નહિ.

ચાલ ચાલ બેટા બબ્બર.

બબ્બરમાં એક કોપર, અને બેટા મારું છોકરું.

અડકા, મડકા ધૂમ ધડકા.

એતર મેતર જમણા ધાગા

માણેક મોતી તીર કચુલા.

ઉંટા ઘુંટા ભેર છટયા.

અડકો દડકો દહીંનો દડકો.

દહીં કૂત્રે મેવે કૂલે

શહેરમાં શીથોડાં કૂવે.

આશન બેટા હેરા તાણ્યા.

હિડ દૂડ દાતરડાં બબ્બર.

સાકર સેરડી સીધુર.

દગા કીશકા સગા નહિ, દગાએ બાંધ્યો દાવો.

રાજ કુંવરી રાજમાં ગઈ, રીંછે માર્યો બાવો.

વાનગી—૪૭

અડીકડો સોનાની કળી,

ડે'લીના તો ડોલાડોલ,

બાવાજીની ઝવરી ગાય,

બ્રહ્મા કહે સલામ સલામ,

વિરમગામના અવળા કૂવા,

નાગરવેલનાં પહેાળાં ફૂલ,

વાટકામાંનું થયું મોતી,

બ્રાહ્મણ ચાલ્યો ડે'લી બળી.

કાઠિવાડામાં વાગ્યાં ઢોલ.

જઈ પડી બ્રહ્માને ઘેર.

મારે જવું વિરમગામ.

અવળા કૂવામાં નાગરવેલ.

પહેાળાં ફૂલનો બન્યો વાટકો.

બીબી આવી રેતી.

છોડીઆરે?	ઓવરે.
ક્યાં જવ છો?	ફૂલ લેવા.
કાની કાજ?	ભાભી કાજ.
ભાભીને શું છે?	છોકરો રે.
છોકરાનું નામ શું?	નાથીઓ રે.
છોકરાની કમરે શું?	કંદોરો.
પગે શું?	ચુડીઓ.
હાથે શું?	બંગડીઓ.
ધાવે કેમ?	બચ બચ.
રોવે કેમ?	લિંચાવ લિંચાવ.

એક રાજા તથા છોકરાની વાર્તા

એક નગરમાં એક રાજા રહેતા હતા તેની ભાગીએ મહેલુ માર્યું કે જે તે જરો રાજા હોય તે કેતકાનાં ફૂલ લાવ.

આથી રાજાએ દરબાર ભરીને સોનાનો ટકો તે પાનનું બીડું આપી સગામાં ફેરવ્યું એવા વિદેશથી કે જે કોઈ કેતકાનાં ફૂલ લાવશે તેને મારી દીકરી સાથે પરણાવીશ. પણ કોઈએ ફૂલ લાવવાની હામ ના ભીડી.

હવે આ નગરમાં એક ડોરડી તથા તેનો છોકરો રહેતા હતા તેઓ ઘણાંજ ગરીબ હતા, જ્યારે આ વાત છોકરાએ જાણી ત્યારે તે દરબારમાં ગયો; તેણે સોનાનો ટકો તથા પાનનું બીડું લીધું. પછી ઘેર આવી પોતાની માને કહ્યું કે મને પાંચ શેરનાં ઢેખરાં કરી આપ. પછી પોતાના ઘરમાંથી પોતાના પાપનાં જીનાં હથીઆર તથા અકતર લીધું. તે રસ્તે પડ્યો ચાલતાં ચાલતાં પચાસેક ગાઉ આવ્યા ત્યાં વણજારાનો પોહ પડેલી હતી તેની પાસે જઈને પૂછ્યું કે ભાઈ આજનો દીવસ મને તમારી પાસે રહેવા દેશો. વણજારો બોલ્યો ભાઈ અહિં એક વાઘ આવે છે જે દરરોજ આવીને એક એક પોહ ખાઈજાય છે. તેથી હું તમને એટલું પૂછું છું કે તમે વાઘ મારશો? મારો તો તમને મારી દીકરી સાથે પરણાવું. પછી છોકરો વાઘની ઓડમાં ત્રપાઈને સૂતો એટલામાં વાઘ આવતાં તેને ગંધ આવી, તે મોં પહોળું કરીને ખાવા જતો હતો

એટલામાં પેલા છોકરાએ તરવાર મોંમાં મારી એટલે વાઘ તરતજ મરી ગયો. પછી પૂંછળાનો ગોકળો અને કાનની ટીસીઓ લઈ ગયો ને વણજારાને આપી. આથી વણજારાએ ખુશ થઈ પોતાની એકની એક દીકરીને પરણાવી, છોકરો ત્યાં પાંચેક દીવસ રહ્યા પછી તેણે તેની બેરીને કહ્યું કે હું કેતકાનાં ફૂલ લેવા નીકળેલો છું એટલે મારે જવુંજ જોઈએ. ત્યારે તેની બેરીએ કહ્યું કે તમે આગળ જશો એટલે ત્યાં એક રાક્ષસનું વન આવે છે, માટે જહલા જઈને તેના ઘરમાં ઘૂપાઈ રહેજો પછી છોકરો આવ્યો ને તે વનમાં જઈને રાક્ષસના ઘરમાં ઘૂપાઈ ગયો ત્યારે રાક્ષસની છોકરીએ તેને જોઈ લીધો ને કહ્યું કે મારો ત્યાપ ત્યાર ત્યાર ગાઉ સૂધી માણસને જીવતું મૂકતા નથી. તો તમે અહીં ક્યાંથી? છોકરો બોલ્યો કે મારો અગર જીવાડો તો પણ તમારે આશરે આવ્યો છું. પછી રાક્ષસને ગંધ આવી ને ખાવું ભરખું ખાવું ભરખું કરતો આવ્યો ને ત્યારે છોકરી પેલા છોકરાને માખી બનાવીને ભાંત ઉપર બેસાડી રાખ્યા. રાક્ષસે કહ્યું કે અહીં મને માણસની ગંધ આવે છે. ત્યારે તેની છોકરી બોલી કે તેને તમે જીવવા દો તો બતાવું ને તેની સાથે મને પરણાવો. ત્યારે રાક્ષસે કબૂલ કર્યું, એટલે છોકરીએ માખીનો છોકરો બનાવી તેના ત્યાપની આગળ બેસાડી રાખ્યો, પછી તેના ત્યાપે તે છોકરા સાથે પોતાની દીકરીને પરણાવી, ત્યાં ત્યાર પાંચ દીવસ રહ્યા પાદ છોકરાને પેલાં ફૂલ પાદ આવ્યાં એટલે તેણે તેની બેરીને કહીને ચાલતા થયા આગળ ચાલતાં એક દરીઓ, પછી પાણી આગળ જઈને ખૂગ મારી, મગર મગર એટલે મગર આવ્યો, ને પોતાની પીઠ પર બેસાડીને કેતકાને મહેલે લઈ ગયો ને ત્યાંથી ફૂલ લઈને પાંછા કર્યા રસ્તામાંથી રાક્ષસની દીકરીને સાથે લીધી, ને રાક્ષસે કહ્યું કે તમારે જે જોઈએ તે અહિંથી લઈ જાઓ.

આ બધું જોઈને એક ધાંયજંતે અચરત પામી ગયો ને તેને અદેખાઈ આવી તેથી તેણે ફરી રાજની પાસે જઈને ચાડી કરી કે જંત એને તમે મારી નાંખાવો તો તેની ત્રણ બેરીમાંથી બે જે સુંદર કન્યાઓ છે તેને તમારા મહેલમાં રાખો જેથી તમારો મહેલ શોભશે ને ઘણું દ્રવ્ય મળશે ને એક જે આકા રહી તેને હું રાખીશ. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે ધાંયજંતભાઈ તેને શી રીતે મારી નાંખવો તેનો ઉપાય શોધી લાવ તો આપણું ધારણું કામ થાય.

ત્યારે ધાંયજંતે રાજાને એક યુક્તિ બતાવી કે આપ તેને બોલાવીને કહેા કે આજ રાતોરાતમાં મારા શહેરમાં ફરતો કોટ ચણાવે. નહિ તો તને સવારમાં ફાંસીએ દઈશ. હવે રાજાએ તેને બોલાવીને કહ્યું કે આજ રાતોરાતમાં જો શહેરનો કોટ નહિ તૈયાર થાય તો તને સવારમાં ફાંસી દઈશ. આવો રાજાનો હુકમ સાંભળી તે ઘેર આવ્યો ને ઉદાસ થઈને બેઠો ત્યારે તેના ચહેરા ઉદાસ જોઈને વણજારાની દિકરી બોલી કે આજે તમે કેમ ઉદાસ દેખાઓ છો? ત્યારે તેણે બનેલી બધી વિગત કહીને સાથે સાથે

જણાવ્યું કે જો રાતોરાતમાં શહેરનો કોટ તૈયાર નહિ થાય તો રાજા મને સવારમાં ફાંસી દેશે. ત્યારે વણજારાની દિકરી બોલી કે એમાં શા માટે નિરાશ થઈને બેઠા છો? મારા બાપાની પાંચડીને શહેરના દવાજો બાંધી લાંબી કરશો તો તરતજ કોટ તૈયાર થશે. હવે તેણે વણજારાની દિકરીના કજ્જા પ્રમાણે રાતે ક્યું ને શહેરનો કોટ તૈયાર થઈ ગયો. હવે રાજાએ સવારમાં જોયું તો શહેરનો કોટ તૈયાર થઈ ગયો હતો ને તે રાજાની કરેલી યુક્તિથી બચી ગયો. આથી રાજા તથા પેલો ધાંયજો જાંખવાણા પડી ગયા તેથી તેમણે ફરી બીજી યુક્તિ કરી કે આજ તેને આપણાં ઘરડાંનું જેઓ મરી ગયાં છે તેમનું ભાતું લઈને જય ને તેને માટે તેને સ્મશાનમાં જીવતો લાકડાં પર સુવાડીને બાળવો.

હવે પેલો પાછો રાજાની આજ્ઞાથી રાજા પાસે આવ્યો ને રાજાએ તેને બીજો હુકમ આપ્યો કે આજ રાતો રાતમાં તું જઈને અમારો ઘરડો માથાપો કે જેઓ મરી ગયાં છે તેમનું ભાતું લઈને સ્વર્ગમાં જન ને તેમની ખજાને અંતર લાવ. ત્યારે રાજાનો હુકમ સાંભળીને કેદિ મહોદે તે ઘેર આવ્યો ને રાજાની આજ્ઞા તેની ત્રણે સ્ત્રીઓને જણાવી ને કહ્યું કે આ પ્રમાણે રાજા મને મારી નાખવા માટે માગે છે, કેમકે જો હું ભાત ના પહોંચાડું તો સવારે મને શુળી પર ચઢાવશે. ત્યારે તેની કેતકી રાણી બોલી કે એમાં શું? હજી તેમનાં ઘરડાંઓને ભાતુ આવી આવેલાં. એમ કહી અધાના દેખનાં સ્મશાનમાં તેના ઉપર એટલે કેતકીના ઘણી ઉપર લાકડા ગોઠવ્યાં ને અંદર દેવતા મુક્યો. એવામાં પોતાની વિદાયથી તેના ઘણીને દેડકો બનાવી દીધો ને તેને જીવતો અચાવી લીધો.

હવે પેલો ફરી પણ બચી જવાથી રાજાને ધાયજન આડી કરી કે હવે તો તેને જરૂર મારીજ નાખવો. કેમકે ઘણું ઘણું ક્યું પણ મરતો નથી ત્યારે રાજાએ ધાયજનને કહ્યું કે તેને આપણે કેવી રીતે મારી નાખીએ? કેમકે તેનું એક પ્રકારે મોત નથી.

આથી રાજાએ પેલાં બધાંની રજૂ બોલાવ્યો ને કહ્યું કે તું કોણ છે ને આ બૈરીઓ શી રીતે લાવ્યો તે કહે. તેણે બધી હકીકત કહી ને વધારાનું એ પ્રમાણે કહ્યું કે તમારાં ઘોડાંની હાલત વધી ગઈ છે માટે આપણા રાજાના ધાયજનને બોલાવ્યો છે તો આજ તેનું મુરત હોવાથી આજેજ મોકલો ત્યારે રાજાની આજ્ઞાથી ધાયજનને હથીઆર લેવા મોકલ્યો ને અધાના દેખનાં તેના હથીઆર સાથે લાકડાં ઉપર સુવાડીને બાળી નાખ્યો આવી પેલાની યુક્તિથી આડી કરનાર એણે થયો ને પોતાના જીવેથી ગયો. રાજાએ પેલા કુવરન અર્ધું રાજપાટ આપ્યું ને પોતાની દિકરી તેની સાથે પરણાવી. આથી કેતકી રાણી હસી પડી, તેથી તેના માંમાંથી કુલ પડ્યાં તે રાજાને આપ્યાં તથા રાજા ખુશ થયો ને આશીર્વાદ આપ્યો.

(ગોબક્ષામાં ગોટી ને મારી વાત મોટી)

